

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2022. december
XXIX. évfolyam 4. szám

A Conservatorium küszöbét nap mint nap kis újpesti Paganinik és Beniamino Giglik lépték át – legalább is a muzsikuspalánták szüleinek reményei szerint. A zene de gyakran hallotta a „cseppet sem elfogult” anyukáktól: „Kizárt, hogy a mi fiunk botfűlű legyen!”, „Ha a kislányom minden nap gyakorol, ő lehet az új Fischer Annie!”. Az épület sok mindent megélt, itt a falnak is füle volt. Sőt, nemcsak füle, hanem abszolút hallása is. Az öreg épület sohasem engedte ki a folyosóra a fals dallamokat, inkább diszkréten föltette a hangfogót. Ha odabenn egy növendéknek nem sikerült követnie a kottát, a főfalon egy kicsit mélyebb lett a hajszálrepedés.

Épp száz éve, hogy az Újpesti Zeneművelő Egyesület a Szent István térre költözött. Falai között hajdan Bartók és Dohnányi adott jótékony célú hangversenyt. A tantestület tagjai a jeles ünnepnapokon maguk is alkalmi zenekart alkottak, és minden korszakban akadt közöttük kiváló szólista, aki zeneoktatással egészítette ki a művészi honoráriumát. A városi Conservatorium beteljesítette a polgárcsaládok álmait. Bár Paganinik és Giglik csak ritkán bontogatták a szárnyaikat, az itt tanuló gyerekek egész életükre érzékennyé váltak a muzsika hangjára. Az alma mater diákjai és tanárai közösen őrzik az iskola előtti kottafejekkel díszített korlát titkát: aki összeolvassa a hangjegyeket, megfejtheti maga is. □ *Rojkó Annamária*

Az Ujpesti Conservatorium első negyedszázadáról...

„Az »Ujpesti Conservatorium« folyó évi július hó 22-én (szerdán) du. 6 órakor az ujpesti ipartestület helyiségében alakuló közgyűlést tartott. Napirend: 1. alapszabályok megállapítása; 2. az igazgató-választmányynak (elnök, alelnök, zeneigazgató, ének- és zenekarnagy, titkár, ügyész, pénztáros, zeneműtáros, gazda, háznagy és 20 választmányi tag) megválasztása; 3. a számvizsgáló-bizottság (3 rendes és 3 póttag) megválasztása.” (Ujpesti Közlöny, 1891. július 23.)

„Az »Ujpesti Conservatorium« megalakult f. hó 22-én. Elnöknek: dr. Nádaskay Bélát, alelnöknek: Antony Istvánt, zeneigazgatónak: Erkel Gyulát, I. karnagynak: Goll Jánost, II. karnagynak: Kőszeghy Árpádot, titkárnak: Szelényi Gusztáv, ügyésznek: dr. Klein Sándort, pénztárosnak: Vuskits Józsefet, zeneműtárosnak: Cservenyán Nándort, gazdának: Hollerung Oszkárt, háznagynak: Kiss Bélát választották meg. Az egylet működését szeptember elsején kezdi meg.” (Ujpesti Közlöny, 1891. július 31.)

„»Az Ujpesti Zeneművelő Egyesület« (Conservatorium) alighogy megalakult, máris tanú jelét adta működési képességének, amennyiben Szt. István napján az ujpesti r. kath. templomban Goll János vegyes karra írt »Szt. István« című miséjét teljesen kielégítő sikerrel adta elő. A magánének részeket Keil Aranka és Goll Aranka kisasszonyok [...] adták elő. Ez alkalommal felkéretnek mindazon Ujpesten lakó hölgyek és urak, kik a Conservatorium alaptökéje javára f. é. szeptember hó 12-én rendezendő hangversenyen, valamint az egylet állandó vegyes karában közreműködni óhajtanak, hogy a mindenkor péntek este 6-7 óra között az ujpesti ipartestület helyiségében tartandó próbákon jelentkezni szívesek legyenek.” (Ujpesti Közlöny, 1891. augusztus 27.)

„Ujpesti Zeneművelő Egyesület vasárnap este a Városháza dísztermében a tanári

nyugdíjalap javára nagyszerű hangversenyt rendezett. A műsort Aschner Klárka Behr: Rococo Menutt-jével kezdte meg, aki nagy ügyességgel kezelte a pianínó billentyűit. Utána Lauska Rondo-ját lovag Fuchs Tibor játszotta nagy képességgel, Szász Sándor Grósz Tündértáncá-val jeleskedett. Schubert négykezes Kindermarsch-át Aschner Klárka és Gyémánt István interpretálták. [...] Nagy tetszést aratott Szász László Poldini egyik híres indulójával. Róthbaum Elza Bossi Babilage-át tapsolta meg lelkesen a publikum. [...] Szünet után Mihó Ida operaénekesnő a Varázsfuvola operából az Éj királynőjének áriáját énekelte lágyzengésű, zengzetes koloratúr hangjával, lélekemelő trillájával és közvetlenségével oly nagy hatást ért el, hogy a nagyszámú publikum szünni nem akaró tombolásának engedve kénytelen volt még Hubay Minek turbékoltok című dalát kétszer előadni. Ugyancsak nagy ünneplésben volt része Berger Matild conservatoriumi zongoratanárnőnek, ki Chopin különböző classzikus románcait mesteri virtuozitással játszotta. Játéka tökéletesen művészi, minden kritikát felülmúl. Nagy dicséret illeti még a mesternőt a hangverseny ízléses rendezéséért. Végül Mihó Ida Dell'Aque Villanella-ját énekelte Szikla Adolf operaházi karnagy zongorakíséréte mellett.” (Ujpesti Közlöny, 1922. május 4.)

Az Ujpesti Zeneművelő Egyesület (Conservatorium) április hó 17-én hétfőn este 7 és fél órakor a háború okozta nyomor enyhítését szolgáló polgári segítő bizottság segélyalapja javára az ujpesti városháza dísztermében Sándor Mariska operaház magánénekesnője, Berger Matild és dr. Visky Károlyné, a helybeli conservatorium növendékei (tanár: Szikla Adolf igazgató) Pusztai Sándor operaház magánénekesese és Son Harry gordonkaművész, az operaház tagja szíves közreműködése mellett és Szikla Adolf conservatoriumi igazgató vezetése alatt IX. hangversenyét rendezte.” (Ujpesti Napló, 1916. április 16.)

(Összeállította: Szöllősy Marianne)

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

A szerkesztőbizottság
tisztelt elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
DR. HOLLÓSI ANTAL
DR. KÖRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
KRIZSÁN SÁNDOR
LŐRINCZ RÓBERT
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:
DR. BENCZE LÁSZLÓ ny. kutató
villamosmérnök, közgazdász
CSORBA LÁSZLÓ történész, professor
emeritus (ELTE), az MTA doktora
HIRMANN LÁSZLÓ tanár,
gimnázium-igazgató
DR. HOLLÓSI ANTAL sebészfőorvos,
ny. orvos igazgató
IVÁNYI JÁNOS okl. építőmérnök
JOLSVAI ANDRÁS szerkesztő, író
KÖRÖSNÉ DR. MIKIS MÁRTA
ny. tudományos munkatárs (OFI)
LŐRINCZ RÓBERT könyvtáros,
könyvtárigazgató
ROJKÓ ANNAMÁRIA újságíró,
szerkesztő
SZÖLLŐSY MARIANNE helytörténeti-
gyűjtemény-vezető
DR. TÓSZEGI ZSUZSANNA
c. egyetemi docens (ELTE)

Kiadja: Újpest Önkormányzata
Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
SPÁCIUM BT.
Felelős vezető: KOÓS GÁBOR

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2022. december
XXIX. évfolyam 4. szám

A Himmusz első sorának kottája az újpesti zeneiskola korlátján (Az 1. és 3. oldal fotói: Krizsán Sándor)

1	ROJKÓ ANNAMÁRIA <i>A zene az kell!</i>
2	<i>Az Újpesti Conservatorium első negyedszázadáról...</i> Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE
Tanulmány	
4	TÓSZEGI ZSUZSANNA <i>Az újpesti Wolfnerek három nemzedéke. A második generáció</i>
7	IVÁNYI JÁNOS <i>Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány története, 1. rész</i>
Közlemények	
9	ROJKÓ ANNAMÁRIA <i>Epizódok Aschner Lipótné életéből Az UTE patrónája</i>
12	KÖRÖSNÉ DR. MIKIS MÁRTA <i>„A reklám alapja az állandó feltűnő hirdetés”. Újpest élete a hirdetések tükrében, 2. rész</i>
14	IVÁNYI JÁNOS <i>100 éve nyerte vissza önállóságát Újpest, 1. rész</i>
16	LŐRINCZ RÓBERT <i>Száz éve született Eigel István festőművész</i>
18	DR. BENCZE LÁSZLÓ <i>Emlékeim az Újpesti Zeneiskoláról</i>
21	DR. HOLLÓSI ANTAL <i>Rendelők, kórházak együtt és külön</i>
23	JOLSVAI ANDRÁS <i>Gyula bácsi sírja</i>
Híres újpestiek	
25	HIRMANN LÁSZLÓ <i>Varga Vilma</i>
28	CSORBA LÁSZLÓ <i>Emlékek a régi Újpestről</i>
32	Helytörténeti hírek

Az újpesti Wolfnerek három nemzedéke

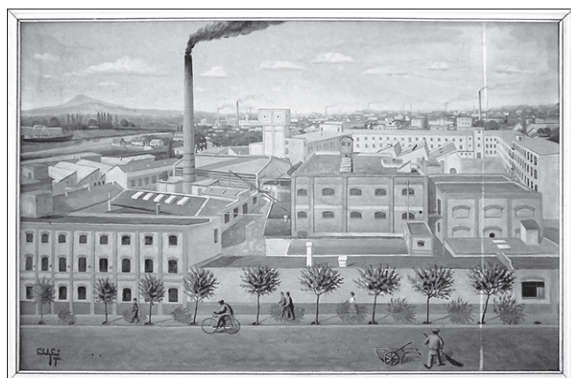
A második generáció

Az Újpest fejlődésében, felvirágoztatásában meghatározó szerepet játszó Wolfner család első generációjáról szóló cikkünkben említettük, hogy Wolfner Lajos fokozatosan adta át fiainak, Józsefnek, Nándornak, Tivadarnak és Gyulának a gyár irányítását. Az édesapjuk révén a nemesi címmel járó „Újpesti” előnevet viselő négy testvér vezetése alatt a Wolfner-gyár bámulatos fejlődést, világra szóló sikereket ért el.

A gyáralapító Wolfner Gyula, haláláig 1889-ig vett részt társtagként a gyár irányításában, amelybe Lajos elsőszülött fia, József már 1880-ban bekapcsolódott, először cégvezetőként, két évvel később már társtagként. Sorra követték őt fiatalabb testvérei: Nándor 1888-ban, Tivadar 1893-ban, Gyula pedig abban az évben, 1897-ben lett társtag, amikor édesapjuk kilépett a gyár kötelékéből. Wolfner Lajos társtagi minősége és cégjegyzési jogosultsága akkor megszűnt, az irányítás joga a fiaira szállt át.

Wolfner Lajos egyetlen leánya Ilona, a későbbi országgyűlési képviselőhöz, Sámuel Lázár ügyvédhez ment feleségül. Öccse, Sándor eleinte vidéken gazdálkodott, később tisztviselőként a fővárosban dolgozott. Ő már korábban félbehagyta a tanulmányait. Annak

Székelly Ernő festménye a Wolfner-gyárról (Forrás: Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény)

az okát, és hogy később miért helyezték gondnokság alá, nem tudni. Az édesapja hiába adta ki számára a tekintélyes összegű örökrészét, egy idő után Sándor a testvérei által fizetett havi apanázból élt. Lajos és felesége korán elvesztette a hetedik gyermekét, Ignácot.

A gyár korszerűsítése

Wolfner Lajos négy fiának keze alatt a gyár termelése nemcsak mennyiségileg lendült föl, terméskálájukat szintén jelentősen kibővítették, kereskedelmi tevékenységüket Európán túlra is kiterjesztették. Jó érzékkel ismerték fel a reklámban, a kiállításokon való részvételben rejlő üzleti lehetőségeket. Nándor és Tivadar személy szerint is fontos megbízatást kapott az 1896. évi millenniumi kiállításon, ahol a gyárat – versenyen kívül – állami aranyéremmel tüntették ki. Az 1907-ben tartott pécsi országos iparkiállítás termékeiket díszoklevéllel és aranyéremmel jutalmazták, 1912-ben az Országos Iparegyesület nagy aranyéremmel tüntette ki a céget.

Országos szinten is a századforduló legnagyobb exportüzletét jelentette az angol hadvezetéstől 1901-ben kapott 2 millió korona értékű megrendelésük. Erkölcseleg és anyagilag egyaránt roppant kifizetődővé vált az a szerződés, amelynek értelmében a gyár a magyar királyi honvédség bőr-hadfelszerelési gyárra lett; szíjzatokat, lovassági bőrtermékeket és lábbelikeket szállítottak a hadsereg részére. (Tegyük hozzá, hogy az I. világháború alatt elhíresült papírtalpú bakancsokat nem a Wolfner-gyár készítette; az ő termékeik minősége nem hagyott kívánnivalót maga után.) E hatalmas volumenű megállapodás miatt sokan támadták őket, de nem az áruk nívója, hanem a biztos üzlet és annak haszna miatt.

A fiatal és jól képzett Wolfner fiúk folyamatosan fejlesztették, bővítették a gyártási eljárásokat, saját fejlesztő laboratóriumot létesítettek. Termékeikre számos szabadalmi és

védjegyoltalmat jegyeztettek be. Már az első világháború idején megkezdték az akkor legkorszerűbb krómbőr, majd a lakkbőr gyártását, a cserzőanyagok előállítására saját tanningyárat létesítettek. Kiváló minőségű termékeikkel az európai és a tengerentúli piacokon sokmillió pengő exportot bonyolítottak le.

Családi hagyomány a jótékonyság

A Wolfner fiúk példamutató módon folytatták édesapjuk és nagybátyjuk emberbaráti tevékenységét. Sok támogatást inkognitóban folyósítottak, de a gyárakban dolgozó munkásokról hivatalos keretek között is gondoskodtak, a szegény családoknak ingyen ebédet, tüzelőt adtak. Ugró Gyula az Újpestről írt monográfiájában írja, hogy amikor 1886-ban Wolfner Nándort megyebizottsági taggá választották meg, jelentős mennyiségű tűzifát juttatott a község szegényeinek, és ezzel megkezdte „a Wolfner család nemes emberbaráti cselekedeteinek végtelen sorozatában a fűtési gondok enyhítését is”.

Hagyományá vált, hogy a megboldogult családtagok emlékére a hátramaradottak jelentős összegekkel támogatták Újpest szegénysorsú lakosait. Számos alapítványt létesítettek a nélkülözők megsegítésére. Egy egész könyvet megtöltenének a Wolfnerek karitatív tevékenységéről a sajtóban megjelent hírek.

1920-ban több háború sújtotta országba, így hozzánk is eljutott az USA gyermekjóléti missziója. A küldöttség beszámolója drámai szavakkal érzékelteti Újpest akkori állapotát. A korábban étellel teli, nyüzsgő utcák a gyárak körül üresek, kihaltak. Alapanyag- és fűtőeszközhiány miatt a gyárak két éve nem működnek. A Wolfner-gyár sem üzemel, a konyhában mégis pezseg az élet, mert a tulajdonosok lehetővé tették, hogy a misszió itt adjon naponta meleg ételt az éhező gyermekeknek. E cél érdekében a Wolfner fivérek rendbe hozták a gyár nagykapacitású konyháját és ebédlőjét, ahol naponta hét turnusban 7.000 gyermek kap meleg ételt.

Apa és fia, Újpest díszpolgárai

Egyedülálló módon a Wolfner családból ketten is abban a megtiszteltetésben részesültek, hogy a lakóhelyük díszpolgárává választották őket. Az előző részben említettük, hogy Új-

pest képviselőtestülete Lajost 1904-ben, 80. születésnapja alkalmából tüntette ki. A képviselők Tivadarnak 50. születésnapjára szándékoztak díszpolgári címet adományozni, de az időközben kitört háború miatt csak tíz évvel később, 1924-ben avattak újra egy Wolfnert a város díszpolgárává.

A terjedelmes előterjesztésből néhány megállapítás: Wolfner Tivadar képviselőségének közel három évtizede alatt Újpest az európai léptéket jócskán meghaladó mértékben fejlődött. A rendezetlen falu az ország legdinamikusabban fejlődő, rendezett tanácsú városává vált, amelyben több modern iskola, főgimnázium és korszerű városháza épült. Az egész várost csatornázták, az utcákat rendezték. A helyi üzemek a családok tízezreinek biztosítanak megélhetést.

A cégvezető négy fivér

Wolfner József (1856–1932) a hazai bőripar elismert vezetőjeként nemcsak a gyár kereskedelmi és pénzügyeit irányította, de az ország ipari és bankéletében is jelentős szerepet játszott. Többek között a Magyar Országos Központi Takarékpénztár (MOKTÁR) elnöke, a Részvényserfőzde alelnöke, a Statisztikai Értékmegállapító Bizottság bőripari csoportjának elnöke volt.

Wolfner Tivadar portréja (Forrás: Ország-Világ, 1896)

Büszke volt arra, hogy diplomás létére a gyárba tanoncként lépett be, és tímár végzettséget szerzett. Tanonc ideje alatt a munkásokkal együtt a Duna vizében állva végezte a nehéz fizikai munkát. Kereskedelmi főtanácsos létére soha nem engedte magát „méltóságos uramozni”.

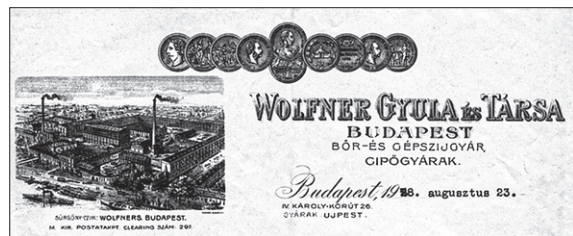
Nagyvonalú mecénásként előszeretettel finanszírozta inkognitóban több fiatal művész külföldi tanulmányait. Roppant gazdagsága ellenére sem vesztette el a realitásérzékét, ismerte az elesettek hozzátartozóinak a szenvedéseit, mindvégig bőkezű adományozó maradt.

Felesége, Heidelberg Jozefin jelentős hozománnyal érkezett a közel 50 évig tartó házasságba. József a hozomány értéke, és amiatt, hogy a házasság alatt elért hatalmas jövedelmet közös szerzeménynek tekintette, végrendeletében vagyona felét a feleségére, másik felét egyenlő arányban három gyermekére, Erzsébetre, Emíliára és Györgyre hagyta.

Wolfner Nándorról (1858–1923) feljegyezték, hogy saját elhatározásából végigjárta Európa fontosabb bőrüzemeit, hogy a tímárságról addig megszerzett tudását tökéletesítse, és ehhez semmilyen támogatást nem fogadott el otthonról. Érthető módon az ő nevéhez kötik az 1890-es években a gyárban bevezetett új eljárásokat. A bőrszakma az ő sokoldalú, kivételesen alapos szaktudásának tudta be, hogy az egész magyar bőripart európai nivóra emelte.

Az élet többször állította Nándort kemény próbatétel elé. 1896-ban elhunyt 26 éves felesége, Lévy Margitta. Nem nősült újra, egyedül nevelte fel kislányát, Karolint. Súlyos betegsége élete utolsó évtizedében kerekesszékre kényszerítette.

Végrendeletében meghagyta, hogy a „Wolfner Nándor és neje Margit” nevű ala-

A Wolfner cég számlájának fejléce (Forrás: Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény)

pítványának juttassanak 10 millió koronát, és azt hazafias célokra szolgáló jótékonyági és kulturális intézmények között osszák föl.

Tivadar (1864–1929) a budapesti műegyetem elvégzése után lépett a gyár kötelékébe. A bőrgyártást és a tímármesterséget elsajátítva a tanulmányait külföldön, számos országban folytatta. Azon kevesek közé tartozott, aki elért mindent, amit polgárember Magyarországon elérhet: nemesi, majd bárói cím, törvényhozó, a parlamenti véderőbizottság tagja, huszárcapitány, iparkamarai igazgatósági tag – és más tisztségeit sokáig folytathatnánk. Miután a gödöllői kerületben két parlamenti ciklusra országgyűlési képviselővé választották, 1896-tól 1905-ig valamennyi gyári érdekeltségét megszüntette, és csak a mandátuma lejártá után lépett vissza a gyár vezetésébe, társtulajdonosi minőségben.

Károly király 1918 szeptemberében adományozott bárói méltóságot Wolfner Tivadarnak és Weisz Manfrédnak „a háború tartama alatt a hadi ipar terén a katonai érdekek előmozdítása körül kifejtett tevékenységük által szerzett érdemeik elismeréséül” – olvashatjuk a Királyi Könyvekben. Tivadarral együtt felesége, Herzfelder Mária és négy gyermeke: János, Vera, Lilly és András szintén bárói rangra emelkedett.

A második generáció legfiatalabb tagja, Gyula (1868–1945) a mosonmagyaróvári gazdasági akadémián szerzett diplomát. Fivérei halála után ő lett a cég szeniorfőnöke, de időközben az ő fia, László, illetve Tivadar András nevű és József György nevű fia is társtulajdonosokká váltak a gyárban. Az ő vezetésük alatt tovább folytatódott a sikerkorszak a Wolfner-gyár életében, amelyet cikksorozatunk következő részében mutatunk be.

Az 1900-as évek elején több magyar és osztrák érdekeltségű kartellt hoztak létre, amelyekben Gyula hol egyedül, hol fivéreivel közösen vezető pozíciót töltött be, ő mégis páratlan műgyűjteménye miatt vált országosan ismertté. A legkiválóbb, legtekintélyesebb műgyűjtők közé tartozott, akinek kincseiről tanulmányok, kötetek sora jelent meg. A magyar képző- és iparművészet iránti rajongása és hatalmas vagyona révén, sok évtizeden át folytatott tervszerű vásárlásaival muzeális jellegű nemzeti gyűjteményt létesített. (Folytatjuk...)

IVÁNYI JÁNOS

Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány története, 1. rész

Az Újpest Helytörténeti Alapítványt (a továbbiakban: alapítvány) az Aschner Lipót Alapítvány Kuratóriuma hozta létre 1992. szeptember 1-én, 500 000,- Ft induló vagyonnal, azzal a feltétellel, hogy ezt a vagyont értékmegőrző jelleggel, kockázattal nem járó módon szabad befektetni és azt az Alapítvány működésével kapcsolatos költségekre nem lehet felhasználni. Az Aschner Lipót Alapítványt a Tungstram Rt. és a Magyar Hitelbank Rt. hozta létre, tisztelegve Aschner Lipót munkássága előtt. Az alapítók – a névadó szellemiségét követve – döntöttek alapítványunk létrehozásáról, amely Újpest történelmi örökségének kutatását és népszerűsítését felvállaló első hivatalosan bejegyzett civil szervezet lett. Amint azt az alapító okirat céljaként megjelölték: „az Alapítvány erkölcsileg és anyagilag támogatást nyújt Újpest helytörténetének kutatásához, tárgyi emlékek megőrzéséhez, különösképpen az újpesti tanuló ifjúság körében a város hagyományai iránti érdeklődés erősítéséhez. Ezen céloktól vezérelve az Alapítvány támogatja az évenként megrendezendő és újpesti tanintézetekben tanuló általános és középiskolások várostörténeti vetélkedőit, továbbá a város múltjával kapcsolatos tankönyvek stb. megjelentetését, az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény bővítését”.

Indulásakor az alapítvány kezelő szerve, a kuratórium négy főből állt, amelynek elnöke Hock Zoltán, tagjai dr. Zámbo Gyula, Neogrády László és Kadlecovits Géza voltak, az utóbbi az alapítvány képviselője is egyben. „Az Alapítványhoz csatlakozhat minden hazai és külföldi természetes és jogi személy, aki elfogadja az alapító okiratban foglalt célkitűzéseket és előírásokat. A csatlakozási szándékot – a felajánlott összeget is megjelölő levélben – a Kuratóriumnál kell bejelenteni.”

A határozatlan időre alakult alapítvány már korábban megkezdte működését, amikor az 1988-ban újjászerveződött Újpesti Értelmiségi Klub tagozataként, Szunyoghy András javaslatára két évvel később megalakult az Újpesti Városvédő Kör, amelynek elnökévé a klub vezetőségének egyik tagját, Kadlecovits Gézát választották. A tevékenység tehát nem volt új, de a szervezeti forma már jogilag is hitelessé vált. (Mivel az Értelmiségi Klub – 1996. szeptemberében a nevét Közművelődési Körre cserélte – nem bejegyzett civil szervezet, ezért annak tagozata, a Városvédő Kör sem lehetett jogi személy.) A Közművelődési Kör az Ady Endre Művelődési Központ keretén belül működött.

Az alapítvány felügyeleti szerve a 2007. február 13-i megszűnéséig az Aschner Lipót Alapítvány volt. Az alapító megszűnése után a felügyeletet a Fővárosi Törvényszék vette át. Az alapítvány pénzügyeit a MHB

Az alapítvány megálmodója: Kadlecovits Géza (1939–2018)
(Forrás: ÚHA archívum)

„Kurátor” Alap-és Alapítványkezelő Kft. végezte 2005. március 9-ig. Ezt követően az alapítványnak, a pénzügyek kezelésére könyvelőt kellett alkalmaznia. Az alapítvány 1993-ban az APEH Fővárosi Igazgatósága Adóeljárasi Osztályától felhatalmazást kapott arra, hogy a kutatási-kulturális célra átadott pénzösszeg befizetéséről (a térítés nélkül átadott eszközök nyilvántartási értékéről) a társasági adóról szóló jogszabályok értelmében az adóalapcsökkentő kedvezmény igénybevételéhez a levonásra jogosító igazolást adjon. A Fővárosi Bíróság 1998. novemberében az alapítványt közhasznú szervezetnek minősítette, amit sajnálatosan a Fővárosi Törvényszék, mint az alapítvány aktuális felügyeleti szerve 2014. június 1-vel törölt, mivel a vonatkozó jogszabályok oly mértékben módosultak, hogy azoknak az alapítvány már nem felelt meg. A minősítés fenntartásához többek között tíz bejelentett önkéntest kellett volna alkalmazni.

Az 1992-ben négy fővel megalakult kuratórium 1995. január 1-vel további három fővel bővült. Pákozdi Kálmán, az Újpesti Vagyonkezelő Rt vezérigazgatója, Hollósi György, a Ricopy Kft. ügyvezető igazgatója és ifj. Hirmann László, a Bródy Imre Gimnázium igazgatóhelyettese került be a testületbe. Az új tagok addig is aktív tevékenységet folytattak az alapítvány célkitűzéseinek megvalósításáért. Miután Újpest Önkormányzatának közgyűlése 1995. február 16-án Hock Zoltánt kulturális alpolgármesternek választotta, az alapítvány dr. Sipos Lajos irodalomtörténészt kérte fel kuratóriumi tagnak, amelynek ő lett az új elnöke is. A változást 1998. május 26-án az egységes szerkezetbe foglalt alapító okirattal véglegesítették, amelybe beépítették a kuratórium ügyrendjének előírásait, továbbá az alapítás óta bekövetkezett jogszabályváltozásokat. Az alapító 2000. május 15-től dr. Zámbo Gyulát kérte fel az elnöki teendők ellátására öt évre.

2004 októberében dr. Zámbo Gyula elfoglaltságára való tekintettel felmentését kérte a kuratóriumi tagság alól, helyére a kuratórium dr. Sallai János határőr alezredest választotta meg, aki a későbbiekben az elnöki teendőket is átvette. Pákozdi Kálmán távozásával a kuratórium tagjává Iványiné Konrád Gizella építőmérnököt választották. A vál-

tozást a Fővárosi Bíróság 2004. november 10-i végzésével véglegesítette.

Iványiné Konrád Gizella 2010. május 1-i halálát követően a kuratórium Iványi János építőmérnököt választotta tagjául, aki külsős segítőként már korábban is részt vett az alapítványi munkában. Dr. Sallai János elnöki tisztéről 2012 év elején lemondott, tagságának pótlására Lőrincz Róbert könyvtáros javasolta. A jelenlegi összetételű (Iványi János elnökletével működő) kuratóriumot a Fővárosi Törvényszék 2012 júniusi végzésével véglegesítette.

Az alapítvány legfontosabb tevékenysége a negyedévente megjelenő Újpesti Helytörténeti Értesítő (a továbbiakban: Értesítő) szerkesztése és kiadása immár 29. éve. Az Értesítőt a Művelődési és Közoktatási Minisztérium 1994. január 27-én vette nyilvántartásba, az első száma 1994 januárjában jelent meg. Az eredeti elképzelések szerint korabeli dokumentumok közzétételére vállalkozott kommentár nélkül, kéthavonkénti megjelenéssel, Canon Copy 80 grammos fehér másolópapíron, alkalmanként 500 példányban. A szerkesztő Kadlecovits Géza, a kiadó az alapítvány elnöke, Hock Zoltán alpolgármester volt. A periodikát a Tungsram Print Kft. nyomtatta, a 2. számtól a tipográfia Wagner Attila munkája.

2000 novemberéig a lapok formátuma és jellege gyakorlatilag hasonló volt oly módon, hogy a terjedelmet a közölt dokumentumok hossza határozta meg, így a lap 10-56 oldalon jelent meg. Címoldalának fejlécében lila színnel jelent meg az Újpesti Helytörténeti Értesítő felirat, valamint az alapítvány pecsétje, az alapító Károlyi István portréjával, az alapítás dátumával és a város címerével. Minden lapszám címoldalán egy Újpestet jellemző fotó jelent meg.

A 2000 novemberi számban Kadlecovits Géza elköszönt az olvasóktól. Az addigi hét évfolyam kiadója, az alapítvány alapvetően a Tungsramra, illetve az alapítóra támaszkodott mind anyagi, mind tartalmi tekintetben. Ismerve az országban végbement változásokat, valamint az alapító szerkesztő egészségi állapotában bekövetkezett kedvezőtlen fordulatot, a lap jövőjének biztosítása érdekében megújulásra volt szükség. (Folytatjuk...)

Epizódok Aschner Lipótné életéből Az UTE patrónája

„De legyen szabad nekem egy szót ejteni Aschner Lipótnéről is. A mi »nagyságos asszonyunkról«. Ilyen nagyságos asszonya nincs senkinek, ilyen csak nekünk van egyedül, talán hozzátehetem, az egész világon!” – írta a korszak neves hírlapírója, Bús Fekete László a Sporthírlap 1930. május 21-i számában. A bajnokságot nyert Újpest FC elnökének, az Egyesült Izzó vezérigazgatójának hitvese Czettel Anna Jolán (1882–1952) tíz esztendővel volt fiatalabb férjénél, ám mindössze fél évvel élte őt túl.

Ha valakikre igaz a mondás, amely szerint „minden sikeres férfi mögött áll egy nő”, akkor az Aschner házaspárról ez mindenképpen elmondható. Az abonyi születésű asszony nem csupán szerető hitvesként, hanem szellemi társként és „menedzserként” is támogatta a férjét, akivel 1901-ben kötötték össze az életüket. Két gyermekük közül Endre (1905–1917) 12 évesen elhunyt, öccse Pál (1908–1998), megleget családi légkörben nőtt fel.

Az angolul és németül is jól beszélő, jó humorú hölgy, aki bridzselni, teniszezni járt és imádta a kalapokat, már akkor a társasági események középpontjába lavírozta férjét és önmagát, amikor Aschner Lipót még „csak” lámpaértékesítési igazgatóként dolgozott. A Pesti Hírlap 1912. január 24-i híradása szerint az „Egyesült izzólámpa és villamossági rt. tisztviselőinek bálja, mely szombat éjjel zajlott le az Újpesti Közművelődési Kör [Árpád út 66.] helyiségeiben, egyike volt az ideai farsang legsikerültebb multságainak. A figyelmes rendezőség, melynek élén Aschner Lipótné és Sonkovits Gergely buzgólkodtak, gyönyörű táncrenddel és egy-egy virágbokrétával lepte meg a díszes és előkelő hölgyközönséget. A négyeseket százharminc pár táncolta”.

Újpest nagyasszonya később a bálanyai szerepkörben is feltűnt, sőt az UTE aranykorában zászlóanyaként is szerepet vállalt. 1914-

ben a Pesti Hírlap január 21-i száma a gyári amatőr csapat, a hat szakosztállyal működő Ampere Sport Egyesület báljáról tudósított: „Rendkívül sikerült, pompás hangulatú bált rendeztek az Egyesült villamossági r.t. tisztviselői szombat a Royal-szálloda dísztermében. A bálanyai tisztséget Egger Gyuláné [a kereskedelmi igazgató felesége] és Aschner Lipótné töltötték be [...]. A bál egyik különlegessége volt az apró elemmel is ellátott, villamos körtékből kombinált, izléses táncrend”.

1928-ban a Tungstram-bált már nem az újpesti társasági intézményben, és nem is egy szálloda dísztermében, hanem egyenesen a Budai Vigadóban rendezték. A Budapesti Hírlap január 29-i számában megjelent hír szerint az „idei Tungstram-bál sikere az összes eddigieket felülmúlta. [...] A bált a Sötét van, nem látok, Gyere babám, gyűjtsál világot kezdetű Tungstram-csárdással nyitották meg”. A meghívott vendégek közül nem hiányozhatott Aschner Lipótné sem.

1929 őszén az Izzó vezérigazgatója többhetes üzleti útra indult az Egyesült Államokba. A magyar labdarúgó bajnokság a távollétében is folytatódott, és november 10-én presztízs mérkőzésre került sor: az Újpest a Ferencvárost fogadta a Megyeri úti pályán. Előző nap az Esti Kurír arról tudósított, hogy az „Újpest csapata tegnap tartotta utolsó tréningjét és ma délután Aschner Lipótné, a New-Yorkban időző újpesti elnök neje hívta meg uzsonnára a csapatot, hogy a vasárnapi nagy döntő küzdelem előtt közölje a csapattal a népszerű elnök buzdító szavait”. A kellemes falatok és biztató szavak ellenére, az UTE 2:1-re kikapott a zöld-fehérektől. Egy fél évvel később azonban a lila-fehérek megnyerték a bajnokságot. A Sporthírlap bevezetőben idézett, Akik Újpest bajnokságát kiverekedték című cikkében a szerző önálló bekezdést szentelt „Újpest patrónájának”, Aschner Lipótnénak. „[...] Elbájoló kedvessége, egy szava, egy tekin-

tete többet ér a fiúk szemében, mint az egész vezetőség együttes parancsa, vagy perszvadéálása [meggyőzése]. Ha meghívja a fiúkat uzsonnára és elbeszélget velük, ez a lelki dopping többet ér akármilyen prémiumnál. Úgy bánik a játékosokkal, mintha valamennyi a fia lenne és a fiúk úgy néznek fel rá, mint a patrónájukra.” Bús Fekete László ugyanezen lap június 5-i számában tovább fokozta a bókokat. Az „Egy nagy beszéd margójára” című tudósításában felidézte a bajnokcsapat tiszteletére rendezett négyszáz fős ünnepi vacsora mozzanatait, amely során előbb Aschner elnöknek háromezer aláírással ellátott díszalbumot adtak emlékül, majd feleségének, „az egyesület széplelkű patrónájának ezüst koszorút nyújtottak át”. A rendezvényen, a társegyesületek megbízásából Brüll Alfréd, az MTK elnöke köszöntötte a győzteseket, és beszédében „Aschner Lipótnéról is volt egy mondata: Újpest bajnokságát sok minden hozta össze. Ezek között az egyik legerősebb ok Aschner Lipótné, az egyesület nagyszerű elnökének bájos és finom felesége. Vele mi nem tudunk konkurrálni, hölgyeim és uraim. Aschnerné csak ránéz egy újpesti futballistára és azonnal fogoly lesz belőle”.

Az UTE labdarúgóinak uzsonnáztatása az 1930-as évtizedben hagyománnyá vált. A zsúrokat eleinte a gyár területén lévő igaz-

Aschner Lipótné Czettel Anna (Forrás: <https://www.geni.com/>)

gatói villában, illetve a kantinban, 1934 ősztől az elnök rózsadombi, Apostol utcai házának kertjében tartották. Az Új Nemzedék című lap 1931. március 19-i számában megemlíti, hogy „Újpesten tegnap uzsonnára jöttek össze az Újpest játékosai, akiket Aschner Lipótné, az »elnök« felesége látott vendégül. Az összejövetelen még egyszer visszatértek a vasárnapi mérkőzés izgalmaira, megvitatták a meccs egyes részleteit és általános volt a megállapítás, hogy bár az Újpest 2:0-ra győzött, mégis balszerencsájük volt, mert a játék képe szerint 4:0-ás eredménynek kellett volna kijönni”.

A „Vezér” nejét az 1930-as években nemcsak a sportolók, hanem a társasági élet tagjai is ismerték. A Színházi Élet 1932/43. számában, az Akik a veszített meccsen nyertek című rövid cikkben arról ad hírt, hogy az „október 2-án lejátszott osztrák–magyar válogatott meccs vidám szenzációja volt a Színházi Életnek az a bejelentése, hogy a lap fényképészei lefotografálják az egész közönséget, és akinek a képe a szerdai számban bekarikázva megjelenik, 20-20 pengő jutalmat kap. A nagy meccs után a rovatvezető ceruzája kezdett dolgozni és az embererdőből taláalomra bekarikázott tíz fejet”, köztük az UTE elnökének feleségét is. A nyertesek felsorolása után a szerkesztő megjegyzését olvashatjuk: „A sors legigazságosabb tréfája kétségtelenül Aschner Lipótné nyerevénye. A.[z] t.[udniillik], akinek az ura annyi pénzt áldozott a magyar futballért, illő, hogy a sors útján visszakapjon belőle 20 pengőt”.

Czettel Annát a Színházi Élet divatrovata is számontartotta. Guthy Böske az 1932/50. számban hangulatos cikket írt A Hatvany-premier nézőtere címmel. A közönség soraiban ülő jómódú hölgyek ruháit elemezve, írásában megjegyezte, hogy „igazán sikerült volt Aschner Lipótné fekete kékdíszes toalettje”.

A bulvársajtóban később is feltűnt a vezérigazgató feleségének neve. 1937. november 5-én a 8 órás újság dr. k. m. monogram alatt, „A rokolya legyőzte a dirndlit – A magyar divat sikere Amerikában” címmel jelentetett meg tudósítást arról, hogy „Palm Beach-ben valószínű divatforradalom tört ki. Harminckét darabból álló magyaros modern ruhakollekciót fotografálnak a világ legnagyobb divatújságja, a Vogue számára. [...] Ekkor már készen voltak a magyar mondén ruhák rajzai [amelyek

többségét Szunyoghné Tüdös Klára, az Operaház jelmeztervezője skiccelt fel]. Nem népi kosztümök, hanem csodálatos ruhaköltemények, amelyek a párisi Opera páholyaiban, a Népszövetség estélyein, Toscanini-koncerten, a legnagyobb estélyeken biztos sikerrel győzhetik le a világ nagy szalonjainak kreációit. [A] szalon neve: »Stúdió pántlika Budapest«. A vendégek könyv névsorából néhány név: Anna főhercegnő, gróf Bethlen Istvánné, [...] báró Hatvány, Palló Imréné, Aschner Lipótné, Muráti Lili, Cartierné és még sok százan».

1935. december 14-én alapításának 50. jubileumát ünnepelte az UTE. A Nemzeti Sport másnapi tudósítása szerint „Az újpesti kultúrházban nagyszámú közönség előtt folyt le az ünnepség, amely felvonulással kezdődött. [...] A régi gárda nevében Vágó Miksa [korábbi elnök, a Wolfner bőrgyár vezérigazgatója] adta át az új zászlót Aschner Lipótnak, a klub elnökének, aki szép szavakban köszönte meg az összetartásnak ezt a jelképét. Az első szalagot Aschner Lipótné kötötte fel a zászlóra».

Alig két héttel a sportünnepet követően, az Aschner-házaspár az ünnepekre a Mátrába utazott. A korabeli bulvársajtó rövidesen arról értesítette olvasóit, hogy a „Vezér” feleségét baleset érte. A Pesti Hírlap december 28-i száma szerint: „egy kirándulás alkalmával oly szerencsétlenül csúszott el, hogy a lába eltört, ezen felül még könnyebb zúzódásokat is szenvedett. [...] A szerencsétlenül járt úrhölgyet Budapestre a Park-szanatóriumba hozták».

Úgy tűnik, hogy a téli időszak máskor is tartogatott számára veszélyeket. Az Esti Kurír 1938. december 17-én egy Kossuth téri autóbalesetről számolt be, amely során „Egy szürketaxi a földművelésügyi minisztérium előtt haladt az Alkotmány utca felé. Amikor a sarokhoz ért, kirobogott az Alkotmány utcából egy nagy magánautó. Később derült ki, hogy ez a gépkocsi Bartkó János szolnoki gépgyáros tulajdona. Az autóban bennült Aschner Lipótné, az Egyesült Izzólámpagyár Rt. vezérigazgatójának felesége. [...] A szolnoki gépgyáros autója nekiszaladt a szürketaxinak, oly erősen, hogy a jóval kisebb taxi szempillantás alatt felborult. [...] A járókelők a kerekeivel égnek meredő kocsiából kimentették a súlyosan megsérült Aschner Lipótnét. [...] Hamarosan kerítették egy üres autótaxit, Aschner Lipót-

nét kísérője beültette oda, és sietve a Park-szanatóriumba szállították. [...] [A] szanatórium sebészei [...] elsősegélyben részesítették. Megállapították, hogy [...] egyik bordája eltört, amint a karambol következtében lezuhant ülőhelyéről».

A nyugalmazott vezérigazgató felesége 1944 tavaszától – miután Aschner Lipótot a nácik elhurcolták, egy ideig svéd védetség alatt Budapesten bujkált, majd Bay Zoltán az Egyesült Izzó műszaki igazgatója „vidéki rokonaként” gondoskodott róla. A neves fizikus, Az élet erősebb című önéletrajzi kötetében így ír erről: „Aschner Lipótné a veszélyes időköt az egyik sógorom lakásában élte át. Jankovich [J. Dénes kereskedelmi igazgató] vásárolt neki valahol egy keresztlevelet, mely egy rég meghalt öregkisasszonyé volt. Ezek akkoriban »értékpapírok« voltak, s jó áron keltek el. A rokonság előtt úgy mutattuk be, mint az én egyik vidéken élő nagynénémet, ki most az oroszok elől Budapestre menekült. Karácsony előtt táviratot kaptunk Svájcban, mely szerint a fluoreszcens lámpaszállítmány megérkezett. A távirat végén egy értelmetlen szó. A táviratot elvittem Aschner Lipótnénak, s kezdtem magyarázni, hogy mit jelent a fluoreszcens lámpa. Aschner Lipótné sírva vágott a szavaimba: – Professzor úr... soha még ilyen örömet... Lipi Svájcban van, ezt a táviratot ő írta alá. S odamutatott az ismeretlen szóra: – Lipicsók, ez azt jelenti, hogy Lipi csokol [...], ezt senki más nem írhatta, csak ketten tudjuk, erről fölismerem. – Aztán csak sírt tovább, én pedig meghatódva néztem, hogy egy értelmetlen kis szó hogy tudja meghozni a legnagyobb szenvedésben a legnagyobb boldogságot».

Aschnerné 1945 után a Vöröskereszten keresztül levelezett Svájcban tartózkodó férjével, aki csak 1947-ben tért vissza Magyarországra. A korábbi vezérigazgató attól kezdve vagyonától és befolyásától megfosztva, élete utolsó napjáig, 1952. január 18-ig bejárt a Tungsramba, és dolgozott. Aschner Lipótné Czettal Anna Jolán fél évvel később július 12-én hunyt el. Mindkettőjüknek csöndes temetés jutott, de az Újpest egykori futballistái és más szakosztályok bajnokai sosem feledkeztek meg – ahogy egy atléta fogalmazott a Nemzeti Sport 1933. október 31-i számában – „minden idők legjobb uzsonnájáról”. □

„A reklám alapja az állandó feltűnő hirdetés” Újpest élete a hirdetések tükrében, 2. rész

„Azok a boldog békeidők...” – hangzott el gyakran az ínséges, háborús időkben, nosztalgiaival visszaidézve a kiegyezéstől a millenniumon át a 20.

század első évtizedéig tartó, az életminőség javulásában, a viszonylagos gazdasági jólétben és stabilitásban telt időszakot. Azokban az évtizedekben Újpest életében is hatalmas fejlődés következett be. Az egyre terjeszkedő, iparosodó nagyközség 1907-ben már városi rangot kapott, és lakossága meghaladta az 50 ezer főt.

A legelső, 1881-ben indított helyi lap, az Újpesti Közlöny, majd az 1884-től megjelent UJPEST hetilap mellett a századforduló táján sok más újpesti peditódika jelent meg és élt meg több évfolyamot, címében mindegyik az Újpesti jelzővel (Ellenőr, Értesítő, Friss Ujság, Hiradó, Hirlap, Tükör), amelyekből természetesen a hirdetések sem maradtak ki, sőt, pesti, belvárosi reklámokat is megjelentettek. A mikrofilmen őrzött lapoknak csupán a hirdetési oldalait böngészve is jól kirajzolódik a villámgyorsan fejlődő település mindennapi élete: szokásai, technikai és fogyasztási igényei éppúgy, mint szórakozási lehetőségei.

Újpest épül-szépül: egykori bírása (előjárója), Tanos Pál (akinek az alakját Babits a

Kártyavár c. regényében is megidézte) ezer facsemete ültetéséről intézkedett. A nagyközség folyamatosan terjeszkedik, gyárak, ipari üzemek létesülnek, lakóházak épülnek, így a kezdeti szőlőművelő településből 1910-re már Magyarország negyedik iparvárosává nőtte ki magát. Mindez az újsághirdetések gazdagodásában is látható, egyre több figyelemfelkeltő, rajzos/képes ajánlatot láthatunk.

Az Árpád út 60. alatt működő vaskereskedés a szerszámok, záruk, edények, fürdőkádák mellett „mindenféle sordronyfonatokat” kínál „kertek és baromfiudvarok elkerítésére”. Ám a korszerű családi házakban sem kell többé télen a régi kályhák begyújtásával bíbelődni, hiszen az itt árusított „folytonégő Phönix- és Plutó kályhák” gondoskodnak az egyenletes melegről, „eredeti biztonsági szabályzóval, gázkiömlések és robbanások kizárva”. Pár házzal odébb, a telefonnal is rendelkező világítástechnikai bolt az Auer-féle légszeszes lámpák, csillárok felszerelését ajánlja 1907-től. Akinek pedig fa- vagy széntüzelésű kályhája, illetve tűzhelye volt, a fűtőanyagot a Nyár utcai telephelyről „kicsinyben és vagonrakományban” is beszerezhetette a Widerker testvérektől.

Akác-csemeték.
Ezer darab 5-6 éves, szép egészséges és teljesen jó gyökérezetű akác-csemete kerestetik kiültetésre, a melyek f. évi március hóban bezárólag szállítandók ide Újpestre a község számára. Levélbeli ajánlatok a termőhely, az ideszállítás módja és az ár pontos megjelölésével f. hó 20-ig küldendők be alulírottához. **Tanos Pál** Újpest bírása. 28905

Újpest fásításának megkezdése (Budapesti Hirlap, 1894)

TURNAY és RESCH
vaskereskedésében Árpád-út 60.

Kaphatók és legelőcsobban beszerezhetőek mindenféle vas- és vasárak, apótel- és butarvasalások, szerszámok, konyhaderek, háztartási eszközök és gépek, elsőrendű minőségű fűtőkádák, fogynék, lámpák, tüllényesek, sarít és lépor.

Sordronyfonatok mindenféle keretek és baromfi udvarok elkerítésére.

eredeti Riesenher-folytonégő Phönix- és Plutó kályhák Kony- és Fűtőberendezések Meidinger-kályhák asztali- és lakarkályhák és ezek akárcsak az új vidékeken. Egyenként, üzemi- és háziyeres minőség vas- és rezisztens a legújabb világi szerinti, nagy erejű hitelességgel Javítások olcsón és gyorsan eszközöltek.

Vaskereskedés ajánlata 1909-ből (Újpesti hetilap)

A háztartások berendezése és „gépesítése” is fellendült: hirdetett és dolgozott a sok-sok asztalosmester (és fuvaros is) egyedi stílbútort gyártva, majd házhoz szállítva. A tehetősebbek a hirdetések kínálatából vásárolhattak kerékpárt („Sport uraknak”), Singer varrógépet („Munka hölgyeknek”), gramofont („Szórakozás a családnak”, „Hanglemezekben a legújabb darabokból nagy választék!”), babakocsit éppúgy, mint „villamos házi telegráfkészüléket”. A helyiségek falát pedig „50 krért igen sikerült utánzó aranykeretű olajnyomatú képek” díszíthették, a Salgó-féle könyv- és papírkereskedés kínálatából.

Az iparváros lakói a dolgozó munkanapokat követően szórakozásra is vágytak. Emiatt sem kellett Pestre beutazniuk, mert sorra nyíltak meg a színházak, mozik, zenés vendéglők, kávéházak, cukrászdák. Az Éden Színház az István és az Árpád út sarkán Újpest első színházaként hirdeti heti két előadását, a többi napokon „szenzációs mozgófényképek” vetítésével. Majd Winkler „fűtött villamos-színháza” is beszáll a kínálatba a Szénatéren (ma: Tanoda tér), napi két-, és vasárnapi óránkénti előadással. „Molnár Czukrászata” (Árpád út 40.) a legízletesebb sütemények mellett fagyaltokat, jegeskávét is árul 15-20 krajczáros áron. Az Attila utca sarkán működő Fiume kávéházban „forgatható amerikai tekeasztalok”, a Nemzeti Kávéházban nagy színpad és elegáns bálterem, a Kolmann féle megyeri parkvendéglőben „messzilátó torony” várják a betérőt; a legtöbb vendéglőben neves cigánybanda muzsikál. A Colosseum vendéglőben „táncmulatságokra, színelőadásokra, menyegzőkre nagyterem” adott és „naponta hangverseny Frenka Pista személyes vezetése mellett”. Tánciskola is nyílt az Árpád úton Redlich Gábor („a párizsi táncművészeti akadémia t. tagja”) vezetésével, aki „boston kerिंगőt 3 magánóra alatt tanít”. Aki otthon maga zenélt, Varjú hangszerkészítő mestertől „saját találmányú hangfokozatú gerenda beillesztése” által remek hegedűt is vásárolhatott, ráadásul a pesti árnál 25%-kal olcsóbban! Az olvasás kedvelőinek könyv és újság is akadt bőven, sőt, 1908-ban vasárnaponként megjelent az első, tanítók által írt „Gyermek Újság” is, „nemes szórakozást” nyújtva a „ponyva irodalmi termékek helyett”!

Közlemények

A test felüdülését segítette az 1891 májusában megnyílt első uszoda is: az újpesti kikötőben, dunai „kosárfürdőként”, amelyet már hajnali 4-től egészen este 10-ig látogathattak a férfi vendégek, a hölgyeknek reggel 7 és 10 óra között külön időintervallumot biztosítva. Az első gőzfürdő a Beniczky utcában működött Neptun Fürdő néven évtizedeken át, igény esetén masszírozással, tyúkszem- és körömvágással. Igazi kuriózumot jelentett 1892-ben az Újpesti Ellenőrben beharangozott európai turnéjáról hazatért Werin-féle viaszbabu kiállítás az „ujvásártéren”, ahol „ajándékkal együtt” 10 krajczárért naponta (este 10-ig díszkivilágítás mellett) „150-nél több életnagyságú, mechanikusan mozgó viaszalak” idézte fel a történelmi eseményeket, vagy éppen az 1001 éjszaka meséit.

A szezonális kínálatot tekintve a nyári vakációra: festőiskolai tanulmányokat, vagy leányoknak hímzés- és fehérneművarrás-oktatást ajánlanak (előrajzolt, megkezdett kézimunkák vételével); tanévkezdéskor: használt és új iskolakönyvek, tanszerek beszerzését; karácsony előtt: ajándékként a kelme- és ruha-kereskedések, ékszerészek bőséges választékát. A kisebb üzletek éppúgy várják a „nagyrebecsült vevőket”, mint Weisz József és Samu első újpesti nagyáruháza. A lábbelik („úri, női-, gyermekcipők, valamint különféle házi- és bál cipők”) a híres, 1893-tól évtizedeken át működő Brichta família városszerte ismert boltjából is megvásárolhatók. És azt is megtudhatjuk, hogy „ki a virágot szereti, rossz ember nem lehet”, sőt, az István téren 20%-kal olcsóbban juthat hozzá élő- és művirágokhoz, dísznövényekhez, koszorúkhöz, mint bárhol másutt. *(Folytatjuk...)*

Hangszerkereskedés Újpesten 1909-ben

100 éve nyerte vissza önállóságát Újpest, 1. rész

A XX. század első világháborúját követően a nagyhatalmak arroganciája, az újonnan alakult kisantant telhetetlensége, a háborúba belefásult katonaságot feloszlato Károlyi Mihály vezette köztársaság cselekvőképtelensége, majd az azt követő – átmeneti eredményekkel kecsegtető honvédő harcokat is felmutató – „dicsőséges 133 nap” nem maradt következmények nélkül Újpesten sem. „[...] az u. n. tanácsköztársaság kikiáltása az adminisztrációt teljesen felborította és minden józan és jóérzésű embert tehetetlenné tett. [...] Sajnos őket meg a román csapatok váltották fel, kiktől végre szintén megszabadult Újpest is akkor, amikor nagybányai vitéz Horthy Miklós nemzeti hadseregével Budapestre bevonult. [...] A vármegyei alispán [Agorasztó Tivadar] rosszakaratú áskálódók által félrevezettetve [...] kérte a belügyminisztertől a város autonómiájának felfüggesztését”. Miután a belügyminiszter [Beniczky Ödön], a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja színeiben a Friedrich-, majd a Huszárkormány tagjaként 1919. szeptember 11. – 1920. március 15. között töltötte be a tisztséget] a kérésnek eleget tett, ezért az alispán a következő határozatot hozta: „Szám: 34426/1919kig. Tárgy: Újpest r. t. város képviselőtestületnek feloszlata. Dr. Semsey Aladár Brassó vármegye főjegyzőjének. A Belügyminiszter Úr f. évi 75125 számú rendeletével Újpest rendezett tanácsú város képviselőtestületét feloszlatta. Ennek következtében az ezidőszerint még nem működő törvényhatósági bizottság helyett az 1886. évi XXII. t.c. 61. paragrafus alapján Újpest város vezetésével, illetve a képviselőtestület hatásköréhez tartozó ügyeknek elintézésével törvényhatósági biztosi minőségben ezennel megbízom. Kész kiadásainak rendezésére Újpest város terhére napi 40 koronát állapítok meg. Budapest, 1919 évi október 1-én. Agorasztó s.k. alispán”.

A törvényhatósági biztosi vezetés három évig tartott, amelynek során dr. Semsey

Aladár törvényhatósági biztos úgy vezette a várost, mintha annak polgármestere lett volna, minden „normál” ügyosztályt megszervezett, megfelelően felkészült szakemberekkel „töltött fel”, a tisztviselőknek kedvező előmenetelt és jobb javadalmazást intézett el, a város pénzügyi helyzetét rendbe tette, működéséhez bőséges pénzforrásokat biztosított, az alispán segítségével a város területét 1583 holddal növelte meg.

Ezen eredmények hatására az 1922. szeptember 29-i képviselőválasztással párhuzamosan dr. Semsey Aladárt a város polgármesterévé választották. A közgyűlésnek az akkori jogszabályok alapján 200 képviselő lehetett a tagja. Közülük 100 főt a város virilistái (az évente legtöbb adót fizető polgárok) adtak, a másik 100 főt a megválasztott képviselők jelentették, akiket 20 választókerület küldött a közgyűlésbe, választókerületenként öt rendes és két póttaggal. (A választókerületek száma a település/város népességnek növekedésével egyre nőtt. 1878-ban két, 1881-ben három, 1903-ban négy, 1906-ban – tehát közvetlenül a várossá alakulás előtt – öt választókerületre osztották a várost, ahol területenként két-három rendes és egy póttagot választottak. Úgy tűnik, hogy a háború utáni változások demokratikusabb megoldást eredményeztek, mivel az autonómia visszaállításakor már húsz választókerület véleménye jelent meg a közgyűlésben.) A választási eredmények alapján megnevezett képviselők lakás – illetve munkahelyi – címeiből arra következtethetünk, hogy a választókerületek határai a város történelmi fejlődésének földrajzi helyzetéhez igazodhattak. Így például az I. kerület a Szt. Gellért u. – Mező u. (ma: Erkel Gyula u.), az V. kerület az Árpád út – József u. – Gyár u., a X. kerület a Király u. – Deák u. – Mária u., a XV. kerület a Deák u. – Mária u. – Viola u., míg a XX. kerület a Vörösmarty u. – Megyeri u. – Wekerle u. (ma: Ambrus Zoltán u.) – Váci út környéke lehetett. (Ismeretes, hogy 1922-ben a város északi határa a Fóti út – Attila u. – Vécsey Károly u. voltak, és az Istvántelki

Főműhely Rákospalotához tartozott.) Érdemes néhány képviselőt megnevezni mind a virilista, mind a választott képviselők közül. Előbbiek között találjuk Tomola Frigyest, Aschner Lipótot, Schreiber Gyulát, Wolfner Tivadart, dr. Hédervári Ernőt, az utóbbiak között Szalkay Jenő, dr. Cserba Dezső és Körösi Lajos építészeket, Nemes Fejes István asztalosmestert, dr. Venetiáner Lajos főrabbit, Geduly Lajos evangélikus lelképásztort és dr. Miklós Antal volt polgármestert.

A választást követően Agorasztó Tivadar Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye alispánja a városháza közgyűlési termébe 1922. október 3-ra összehívta a képviselőtestület alakuló ülését, amelynek nyitányaként a résztvevők elmondták a nemzeti imát: „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában / Hiszek egy isteni örök igazságban / Hiszek Magyarország feltámadásában”. Ezt követően az elnöklő alispán ismertette a virilis és a megválasztott képviselők névsorát, majd a szükséges tisztújításhoz kijelölő választmányt küldött ki, amelynek tagjai a tisztújítást elvégezték. Az új tisztikar megválasztását követően rendkívüli közgyűlést hívtak össze 1922. október 20-ra. Az alábbiakban dr. Semsey Aladár – immár megválasztott polgármesterként elmondott – székfoglaló beszédéből idézünk:

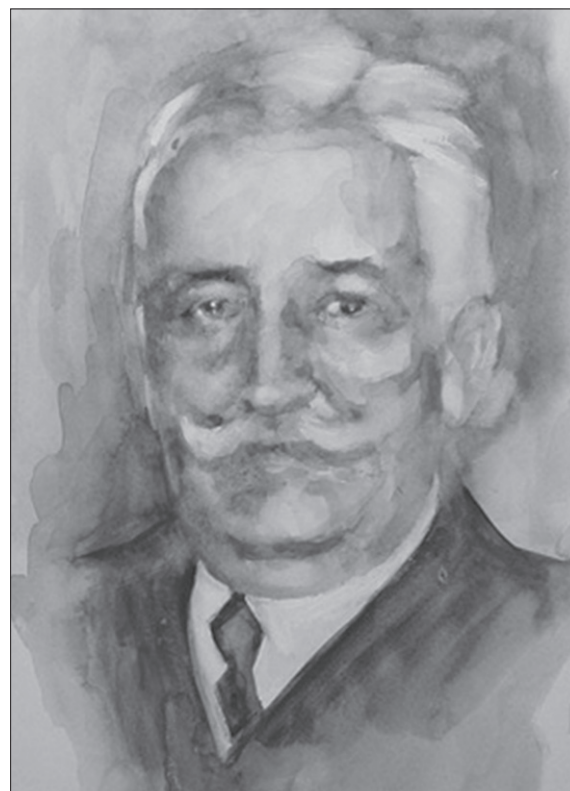
„Tisztelt közgyűlés: az isteni gondviselés kifürkészhetetlen akaratából és rendelkezéséből egy szörnyű világkatasztrófa hullámai 1919 év januárjában elszakítottak több mint húsz éves családi tűzhelyemtől és mindenemtől elszakítva – csupán csak annyival, amennyit két kezünkkel megragadhattunk – sodort a vihar és az ár kicsi családommal együtt egy ismeretlen bizonytalanságba. Menekültünk az ellenség elől. S újból az isteni gondviselés kifürkészhetetlen rendelkezéséből [...] kiragad engem Pestvármegye alispánja [...] hogy teljesítsem rendeltetésemet s vegyem át az ugyancsak sokat hányatott Újpest város recsegő-ropogó, sok léket kapott hajójának kormányzását [...] bízva a Gondviselés ujjmutatásában, s bízva huszonhárom évi közigazgatási tapasztalataimban és gyakorlatomban, amelyekkel az ujpesztiekhez hasonló nehéz kilátástalan közigazgatási és szociális bajokat már ismételtelen szerencsésen orvosoltam – Újpest város recsegő-ropogó, sok léket kapott hajójának kor-

mányzását elvállaltam. Egy hajóját vesztett kapitány és kapitányát vesztett hajó egymásra találtak, sorsuk közös lett”.

A megválasztott polgármester beszédében megemlékezik arról, hogy hároméves törvényhatósági biztos munkája nem lehetett volna sikeres Újpest város tanácsa testületének odaadó támogatása nélkül. „[a testület] a rémséges viharok, égzengések és földrengések fergetegein sem hagyta el helyét, nem tántorodott meg a hajót kormányzó kapitány iránti hitében, hanem hűséggel, becsülettel, férfiasan[,] csábító szirén hangoktól meg nem ittasodva kitartott kapitánya mellett és így sikerült együttes erővel Újpest hajóját megmenteni a végromlástól. Most pedig azt a hatalmat, amelyet eddig Pestvármegye közönségének megbízásából gyakoroltam, mint polgármester átvettem Újpest város közönségétől abban a hatáskörben, amely a polgármestert a törvények és a városi szabályrendeletek szerint megilleti.*

(Folytatjuk...)

*Az idézeteket eredeti helyesírással közöljük.

Somos Zsuzsa: Dr. Semsey Aladár portréjának részlete (A művész engedélyével)

Száz éve született Eigel István festőművész

„Eigel István a mai magyar piktúra kiemelkedő alakja. Izig-vérig európai ember, gondolkodásában, műveltségében, festői technikájában.

Kísérletező, nyughatatlan szellem, aki a képzőművészet csaknem minden műfaját gyakorolja. Nagystílű festő, virtuóz grafikus, számtalan nagyméretű munkáját őrzik középületeink, csinált sgrafittót, mozaikot, gobeline-t, vakolatintarziát, készített úgynevezett rogyasztott üvegfelületet.” A fenti jellemzést Gyurkovics Tibor költő írta barátjáról, a kétszeres Munkácsy-díjas, érdemes művész festőről, a Magyar Iparművészeti Főiskola legendás tanáráról, egy 1991-ben Eiggel készített interjúja felvezetésében.

Eigel István 1922-ben született Újpesten, a trianoni döntés hatására Erdélyből áttelepült szülők gyermekeként. Apja, Eigel Ferenc tímármester egy megyeri bőrgyárban kapott művezetői munkát. Gyermekek- és ifjúkorának itt szerzett élményei Eigel István egész életét végigkísérték. A fentebb említett Gyurkovics-interjújában így emlékezett: „Nekem Megyer a legújpestebb. Jellegét a jellegtelensége adja. Nagyobb részét földszintes negyed, csak a kápolna és a Szalézi Intézet ugrik ki a kövezetlen, grundos, homokos, silány kis családi házas, keserves bérházakkal tarkított városrészből. [...] Egész Megyernek bőrszaga volt. A meszes, a cseres műhelyek és a nyers-

bőr, a húslás szaga jellegzetesebb volt, mint az ős vagy a tavasz illata”.

Elemi iskoláit a megyeri Szalézi Intézetben végezte. Ugyan jó tanuló, szorgalmas gyerekeknek számított, azonban mindennapjait mégsem a tanulmányai határozták meg. „A stadion közelében laktunk; többit tartózkodtam a grundon, mint otthon. [...] A kispapok sem kérték számon a tanulást, felkapták a reverenda-szoknyát és velünk, egy csapat gyerekkel rohantak egyik kaputól a másikig.” Az 1932–33-as tanévtől az újpesti Könyves Kálmán Gimnáziumban folytatta tanulmányait, nem sok sikerrel. „A gimnáziumot csúfos bukással hagytam ott tizenöt évesen. A megyeri-szalézi grundkompanyia úgyszólván teljes létszámmal és egyszerre szenvedett hajótörést ötödikben. Bizonyítványaimban a rajzi jeles groteszkül hatott.” – emlékezett erre az időszakra. 1937-től – egy három esztendő alatt – az Újpesti Magyar Királyi Állami Textilipari Szakiskolát végezte el, immár kiváló eredménnyel.

Eigel rajz tehetségére először a fiatalon elhunyt, művészetekért lelkesedő nővére figyelte fel. 1941-ben, az egyik újpesti barátja ösztönzésére jelentkezett a Képzőművészeti Főiskolára, ahová azonnal felvételt nyert. A főiskolán Rudnay Gyula, majd Bernáth

Eigel István: Győrúdvár (1960)

Eigel István: Újpest, Anonymus utca (1980)

Aurél festőművészek voltak a mesterei.

A háborúban csapatszolgálatra nem hívták be, de egy erdélyi munkaszolgálat után megszökött. Budapest ostromát az újpesti, Tinódi utcai lakásukban a szüleivel vészelte át. Akkor írt háborús naplója – Nehéz idők címmel – 2009-ben jelent meg nyomtatásban Újpesten.

A háborút követően a család Pestersébetre költözött. Eigel István – a főiskola 1946-os elvégzése után – apja szakmájában, a helyi Szegő Vilmos-féle bőrgyárban helyezkedett el, ahol többek között versenyplakátok és grafikonok szerkesztésével is foglalkozott. 1951-től középiskolai rajztanárként, majd néhány esztendeig tankönyv-illusztátorként dolgozott. Az ötvenes évek közepétől festményei már rendszeresen feltűntek a különböző budapesti tárlatokon, előbb a Pedagógus Képzőművészek Stúdiójának, majd az Ernst Múzeum fiatal képző- és iparművészeknek rendezett kiállításain.

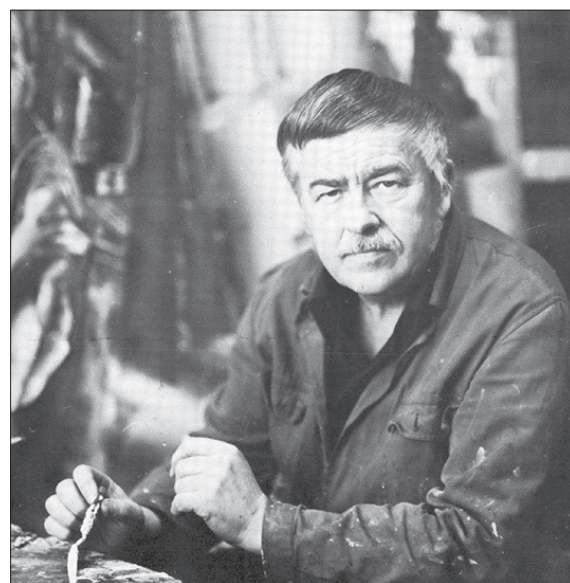
Eigel még a főiskolán ismerte meg a szintén Bernáth-tanítvány Tassy Klárát, akit 1946-ban feleségül vett. Művészi felfogásuk kiteljesedésére döntő hatással volt az 1951 és 1953 között Bernáth Aurél vendégeként Badacsonyörsön eltöltött három nyár. Sokatmondó, hogy a neves festő két egykori tanítványát szellemi partnerének tekintette. A Balaton a későbbiekben is fontos részét képezte az életüknek. 1976-ban Balatonfüreden vásároltak nyaralót, a tóparti település ettől kezdve szinte második otthonuknak számított. A művészházaspár az ötvenes évek második felétől – évtizedeken keresztül – több közös kiállítást is rendezett. Eigel képei 1958-tól külföldi tárlatokon is megjelentek. Csoportos kiállításokon vett részt Párizsban, Moszkvában, Velencében, Berlinben és Grazban, 1966-ban az athéni Parnasszus Galériában már önállóan mutathatta meg képeit a külföldi közönségnek.

Eigel Istvánt mindig is foglalkoztatta a művészeti ismeretek átadása. A középiskolai oktatóként eltöltött néhány esztendő követően 1961-től előbb a Képzőművészeti Főiskola, majd 1963-tól a nyugdíjazásáig, az Iparművészeti Főiskola tanáraként számos, ma is alkotó művész mestere volt.

Eigel festményei ma a Nemzeti Galéria, városi képtárak, valamint magyar és külföldi magángyűjtők tulajdonában vannak. A különböző építészeti felületek díszítését szolgáló alkotásai az ország számos városában megtalálhatók. A kiváló képzőművészt egyben tehetséges íróként tartották számon. Könyvei A túlsó partról, Madárház és Én még láttam a kikötőt címmel jelentek meg.

2000 júliusában bekövetkezett halála váratlanul érte barátait, pályatársait. Mária-remetei műterem-otthonuk kertjében megszédülve fejjel a vaskapunak esett, életét már nem lehetett megmenteni.

Ahogy írásunk elején említettük, Eigel István újpesti gyökereit sohasem feledte. Az 1981-ben a Múcsarnokban kiállított Újpest, Anonymus utca című képe montázsos, régi csipkéivel az akkoriban épülő lakótelepen megjelenő kispolgári nosztalgia-utal. Halálát követően szülővárosában is megemlékeztek munkásságáról. 2002 őszén nyílt meg az újpesti Babits Mihály Gimnázium galériájában a művész és felesége képeiből összeállított kiállítás, amelynek nyitóbeszédét az alkotók közeli barátja, Szakonyi Károly író tartotta. Kritikusai szerint Eigel a művészetébe lényegében az újpesti utcák, gyárak emberléptékű tereit hozta magával. Ezt tükrözi halála előtt tett nyilatkozata: „Mi Újpesten nemcsak laktunk, hanem kizárólagosan éltünk is”. □

Eigel István (1922–2000) festőművész

DR. BENCZE LÁSZLÓ

Emlékeim az Újpesti Zeneiskoláról

1948 szeptemberében, kilenc éves koromban anyám beíratott az Újpesti Zeneiskolába hegedű szakra. A zeneiskola a Táncsics (ma: Károlyi István) utca végén, a piaccal szemben, a 93-as villamos végállomásánál volt. A másik végállomás közel esett a szolgálati lakásunkhoz a Vízművek telepén, ahol apám géplakatosként dolgozott. A hegedüléshez Dömsödön vakációzva kaptam kedvet. Nagymamám vendéglőjében cigányzenészek muzsikáltak, és érdeklődésemet látva a primás tanítgatni kezdett. Tőle származott az első, használt, feles hegedűm, amelyet apám – a háború utáni „cserekereskedelem” idején – néhány kiló, a Vízművekből kicsempészett rézgálicért vásárolt meg.

Sikeres „próbajáték” után (nyávogós hangon ugyan, de sikerült két ujjal megszólaltatnom a hangszer) felvettek a zeneiskolába, ahol Knirsch Jenő hegedűtanárhoz kerültem. Az első alkalmak üreshúr-gyakorlatok voltak és a vonóvezetést kellett elsajátítani. Október vége felé az elsőujjas hangok kipróbálása következett. Elújságotam, hogy én már három ujjal is tudok játszani, és azt be is mutattam. A tanár úr türelmes volt, csak annyit mondott: „Ezzel még várj! Ez nem ilyen egyszerű. Mindennek eljön az ideje”. Ám már a kezdetekkor észrevettem, hogy tisztán le tudok fogni néhány hangot, főleg a D és A-húrokon, ezért a jobb kezemmel foglalkozott többet. Mivel a vonóval kaszáló mozdulatokat végeztem, sokat kellett gyakorolnom az egyenes vonókezelést. Gondot okozott nekem, hogy míg a hegedűm feles volt, addig a vonó egész hegedűhöz tartozó, így sokkal hosszabb a kelletnél.

Apám lelkes támogatója volt zenetanulásomnak. Az anyám által varrott vászon tok helyébe egy „valódi” hegedűtokot is szerzett, ami meglehetősen viseltes volt, de lakatos módszerrel megjavította: apró lyukakat ütött a fedélbe és a tok peremébe, és vékony vörösréz dróttal körbe varrta.

A zeneórákon jól haladtam, Bloch József: Hegedűiskola I. kötetéből az év végére megtanultam játszani az első fekvés alaphangjait és a hangok elnevezését. Vizsgadarabként egy egyszerű, négysoros Mozart darabot adtam elő. Az I. alsó osztályt az akkori legmagasabb, 7-es osztályzattal zártam. A következő évi beiratkozáskor Knirsch tanár úr az eredményeim alapján azt mondta: „Spóroltál apádnak 20 Ft-ot, mert ezentúl tandíjmentes leszel”. Az 1949/50-es tanévben két évet végeztem el, így a II. és III. alsó osztályról is megkaptam a bizonyítványt.

A Bloch Hegedűiskolában az 1-4 kereszties hangsorok első fekvéses anyagát sajátítottam el.

A tanév második félévében már szolfézst is tanultam: az órán nagyon jól szerepeltem az énekléssel, kottaolvasással, ezért a tanár gyakran velem énekeltetett elő egy-egy új darabot. A következő évben egy szolfézsversenyre is benevezett, ahol három fordulón túljutva a budapesti döntőbe is bekerültem.

A szomszédasszonyunk ajánlására bekerültem a református templom kórusába is. Istentiszteletekre rendszeresen jártam, így nem volt előttem ismeretlen a templomi kórus. Hétköznaponként eljártam a próbákra, míg vasárnap nem a padsorban, hanem az orgona mellett álló kórusban foglaltam helyet. A zsolnárok közül többet már a hittan órákon megismertem, de a kórusban sok újat is megtanultam. Az énekkarban való részvételem beleszámított a konfirmációra való felkészülésem idejébe, a gyülekezeti taggá válásom, a konfirmáció a maga ünnepélyességével egyszerűbbé is vált. Az Úrvacsorát Gyökössy Endre nagytiszteletű úrtól vehettem fel.

A IV. alsó tavaszi félévében az iskola szimfonikus zenekarának is tagja lettem: második hegedűs, belső pultos státuszom volt, ami a hegedűsök között a legkisebb beosztás. Számomra kitüntetés volt a zenekari tagság. Jobb kéz felől mellettem egy nálam két évvel idősebb diáklány hárfán játszott: teljesen le-

nyűgözött a játéka, korábban soha nem hallottam ilyen hangszert megszólalni. A zenekart a jó emlékezetű Schmelowszky Pál vezette. Az első évben Vivaldi, Viotti és Corelli darabokat adtunk elő, később Brahms, Mozart és néhány operaária-kíséret is sorra került. 1952 februárjában lettem elsőhegedűs, és az ún. koncertmester posztját kaptam meg, ami a szokások szerint a legjobb hegedűsnek járt. Előrelépésemben az is szerepet játszott, hogy az elődöm elköltözött Újpestről. Igaz jól hegedültem, de voltak mások is, akik játszottak úgy, mint én, különösen a nálam egy évvel fiatalabb Kiss András. (Kiss a zenei pályát választotta, Leningrádban is tanult, majd hegedűművészként a Liszt Ferenc Zeneakadémia hegedű tanszakának vezetője lett.) Ekkor már szólót is játszottam, Massenet Meditációját. A zenekar élvezetes volt számomra, mert a zenekart vezető karnagy meglehetősen színes, változatos repertoárt állított össze. A zenekari muzsikával Verdi: Traviata előjátéka, Erkel: Hunyadi László nyitánya, továbbá férfi és női ária kísérek és meghívott főiskolás előadók csellójátékának kísérete is szerepelt a műsorban. A zeneiskola fúvósai közül egy klarinétos is fellépett szólólistaként.

A zenekarban ebben az időben már első pultos voltam a másodhegedűsök között, sőt külső pultos helyet vívtam ki magamnak. Épphogy csak elindultam a komolyan vehető zenélés irányába, amikor a zenekarban egy vendég szólólistát hallottam játszani, aki Bach egyik hegedűversenyéből játszott. Ez az élmény nagyon felkeltette érdeklődésemet a hegedűversenyek, a „koncertók” iránt.

A tanév második felében Knirsch tanár úr Vivaldi g-moll kettős versenyét tanította be az év végi vizsgára. A másik hegedűs Lázár Árpád, egy fiatal vegyész mérnök volt, aki a második szolamot játszotta. Az Élmunkás téren laktam, vasárnaponként az ő lakásán gyakoroltuk a művet. Hegedűtanárom a későbbiekben is ellátott jó darabokkal, így került Beethoven: G-dúr románca és Hubay: Mazurkája a kottatartómra. De nem csupán a zenedarabokat szerezte be számomra, hanem – mivel időközben „belenőttem” az egész hegedűbe –, egy 1912-ben gyártott, az Első Magyar Királyi Hangszergyár által készített hegedűt is adott mindössze 150 Ft-ért. Ez a hangszer végig-

kísérte a zenei életemet, és csakúgy, mint a nagyapám pénzén később vásárolt hegedűtök, a mai napig velem van. Az év végi ünnepélyes vizsgakoncertre a Zeneakadémia kistermében került sor, ahol a tanár úr Händel: Variációk c. művét játszatta el velem, ami sokáig a kedvenc darabom volt.

1951/52 telén a hegedűtanár a Bloch: Hegedűiskola mellett a Kaiser Skálaiskola kötetet is a tananyag részévé tette. Ez a három és négy oktávós skálaiskola nem csak komoly balkéz technikát követelt, de a jobbkezes technikát és ritmusfejlesztést is jelentősen szolgálta. Ezért egyre több, komolyabb technikai darabot kaptam leckeként.

Mozgalmasan telt az iskolai év is a zeneiskola mellett. Az általános iskolában a 7. osztályt végeztem, s a tanárok között volt egy szimpatikus énektanár, aki az év végén a diákokkal előadta a János vitézt. Egy „iskolai zenekart” és színjátszó csoportot hozott össze, s zeneileg és dramaturgiában is átdolgozta a Petőfi–Kacsóh darabot. A „zenekart” egy hegedű, egy tangóharmonika és egy harmónium képezte.

A nyári szünetben lazítottam a gyakorlatokat illetően, volt olyan nap, hogy kezembe se vettem a hegedűt. Strandra jártam, a Kis

Bencze László zeneiskolás korában

Dunán ladikoztam s otthoni munkaként füvet kaszáltam, a háziállatokat istápoltam.

1953 őszén jelentős változás következett be zenei tanulmányaimban. A zenekari hangzást brácsa szólammal akarták gazdagítani. Mivel a hegedűvel olyan szintre értem, hogy nem volt szükségem alapképzésre a mélyhegedű-játékhoz – csupán az F-kulcsban való kottaolvasást kellett elsajátítanom – az igazgató úr és Knirsch tanár úr instrukciói alapján engem választottak ki a posztra. Kéthavi tanulás után át is ültem a „brácsás helyre”, s az addigi elsőhegedűs, koncertmesteri státuszomat átadtam az utódomnak. A zenetanulásom ettől az időtől kezdve a hegedű mellett a mélyhegedűvel bővült. Schmelowszky Pál zenekarvezető új darabokat tanított be: Saint-Saëns Hattyúját, Verdi Traviata intermezzóját és Mascagni Parasztbecsület intermezzóját. Ennek a tanévnek a végén hegedűből, brácsából és zenekari darabokból állt a vizsgakoncertem. Az utóbbi során egy alkalmi összeállítású kvartettel – amelyben a brácsa szólamot vittem – Mozart Serenata Notturnáját valamint Weiner Leó Rókatáncát adtuk elő.

Az 1954-es tanévben – meglepetésemre – Knirsch Jenő tanár úr már nem volt a zenei állományában, érdeklődésemre felelős és kiterő válaszokat kaptam. Volt, aki azt mondta, hogy áthelyezték, mások szerint elbocsátották, de olyan megjegyzést is hallottam, hogy lejárt a „büntetése”, és visszamehetett a Zeneművészeti Főiskolára. Hat évig volt tanárom, nagyra tartottam és tiszteltem őt, és úgy gondoltam, hogy ő is kedvel engem. A Knirsch-növendékeket elosztották a zeneiskola hegedűtanárai között, de én két társammal együtt egészen új tanárhoz kerültem. Az új tanár – akiről nem tudtuk, hogy politikai okokból került Újpestre – Tátrai Vilmos, a Tátrai-vonósnégyes alapító-vezetője volt. Tátrai tanár úr szokatlan módszerrel tanított. Végighallgatta a feladott tananyagot, nem szólt közbe, csak a lejátszott anyag végén mondta el, hogy mit kellene másként játszani. De mindig hangsúlyozta, hogy az előadónak a saját egyéniségére kell a hegedűjátékot szabni, és úgy látta, az én játékom megfelel ennek. Az alig 25-30 perces foglalkozás után kijelölte a következő órára az anyagot. Kissé szótlan volt, sőt számomra unottnak tűnt. Nem is töltötte

ki a tanévet, a félév zárása előtt olyan észrevétlenül távozott, mint ahogyan jött.

Az esztendő második félévében a zeneiskola régebbi tanárához, az orosz származású Jekatyerina Kalina hegedűtanárnőhöz kerültem, aki pontosan az ellentéte volt Tátrai Vilmosnak. Szinte soronként, taktusonként megállított, kritizált, semmi nem volt neki elég jó és újrajátszatott mindent. Eleinte féltem tőle, azt hittem igaza van, valamit nem jól csináltam. Hiába próbáltam úgy előadni a darabot, ahogy ő mutatta, nem tudtam a kedvében járni. Az év végére levitte a hegedű osztályzatomat közepesre, ami a többi érdemjegyemtől –, mint a brácsa, a szolfézs, az összhangzattan, illetve a zenekar – jelentősen eltért. Titkon reméltem, hogy az 1955/56-os tanévben más lesz a tanárom, de nem így történt. Ettől nagyon elkedvetlenedtem, egyre kevesebbet gyakoroltam, és az is előfordult, hogy az órán „blatoltam” a feladott leckét. Ennek a tanévnek a végén a tanárnő a vizsgámat hegedűből kettesre, brácsából hármásra értékelte.

Aztán elérkezett 1956 ősze, ami jelentős változást hozott a zenei tanulmányaimban. Alighogy megkezdődött a tanév, megszakadt az oktatás a Könyves Kálmán Gimnáziumban – ahol végzős diák voltam – és a zeneiskolában is. Kitört a forradalom. A tél végén eldöntöttem, hogy műszaki pályára lépek, minden időmet a közelgő érettségire fordítom és abbahagyom a zenetanulást. Ettől még a Kalina tanárnő által beígért leningrádi ösztöndíj sem térített el. Összecsomagoltam a zeneiskolától kapott brácsát és leadtam az igazgatói irodában. Bejelentettem, hogy a hegedű tanulmányaimat is befejezem, mert a Budapesti Műszaki Egyetemen tanulok tovább. Így is történt, és a villamosmérnöki, majd később a mérnök-közgazdász diploma megszerzését követően a műszaki pályán találtam meg a hivatásomat. A klasszikus zene iránti megkülönböztetett figyelmem azonban megmaradt, ami főként a zenehallgatásban nyilvánul meg. Egyetemistaként találkoztam egy zeneértő családdal zeneértő lányával, aki alapvetően meghatározta további életemet. Am az Újpesti Zeneiskola – amelyet Erkel Ferenc első fia, Erkel Gyula alapított – igen jelentős hatást gyakorolt rám, és mindmáig nagy becsben tartva őrzöm az emlékét. □

Rendelők, kórházak együtt és külön

Az 1960-as évek közepétől az ország vezetői előtt világossá vált, hogy a gazdaság bár sok eredményt ért el, mégsem teljesít az elvárható mértékben.

Számos korábbi önálló vállalatot összevontak, vezetésüket centralizálták.

Az egészségügyben, valamint a szociális területen is azt remélték, hogy a kiadások csökkentése az ellátás színvonalának romlása nélkül, csupán átszervezéssel megoldható. Ennek végrehajtásához ismerni kellett a magyar egészségügy hagyományait, de a helyi sajátosságokat sem lehetett figyelmen kívül hagyni. Az átalakítás vidéken – elsősorban a megyei kórházak miatt – könnyebben kivitelezhetőnek tűnt, mint a fővárosban. Budapest a huszonkét kerületével, valamint az agglomeráció jelentős részének ellátási kötelezettségével nagyobb gondot jelentett, mivel 1945 óta csak egy új kórház épült, Vácon 1970-ben.

A közös múlttal rendelkező Újpest és Rákospalota egészségügyi ellátó rendszere érdekes képet mutatott a '70-es évek elején. A IV. kerületben működő négy kórházból kettő (a Károlyi és az Árpád) hasonló profillal rendelkezett, a Szülőotthon nemcsak szülészeti, hanem nőgyógyászati tevékenységet is folytatott, míg a Városi Kórház főleg járványügyi (TBC, hepatitis stb.) feladatokat látott el. Az 1951-ben átadott korszerű Újpesti Szakorvosi Rendelőnek különleges feladat jutott, az épület 7. emeletén működő ún. „bajmegállapító osztályán”. Itt egy heti „bent fekvés” alatt lehetett az otthon nem tisztázható esetekben diagnózishoz jutni, igénybe véve a rendelkezésre álló teljes körű szakorvosi háttérrel. A XV. kerületben működő pestújhegyi kórház kizárólag a hazánkban állomásozó szovjet hadsereg katonái számára biztosított ellátást.

A XV. kerületben a Rákos úton felépült az új szakrendelő, amelyet Pest-Buda és Óbuda egyesítésének 100. évfordulóján 1973-ban adtak át, és a Városi Kórház területén a

háromszintes belgyógyászati pavilon építése is jól haladt.

Az újpesti intézmények (kórházak, szakrendelő, körzeti orvosi rendelők, üzemorvosi rendelők) állami tulajdonban voltak, amelyeket a kerületi tanács, illetve az érintett üzemek működtettek a költségvetésük biztosította keretek között. Kivételt jelentett a Városi Kórház, amely részben fővárosi kezelésben volt. Ez utóbbi kivételével indokoltnak tűnt az újpesti kórházakat egy igazgatás alá vonni. Végül 1972-ben jött létre Újpesten az említett három kórház (az Árpád, a Károlyi és a Szülőotthon) összevonásával az Egyesített Újpesti Kórház, amely a későbbi átszervezések alapjául szolgált. A belgyógyászati osztályok lakóhely szerint látták el a két kerület betegeit, az Árpád Kórházban csak az újpestieket, míg a Károlyi Kórházban lévő két osztályon mindkét kerület betegeit fogadták. Ugyanakkor az általános sebészet két, csaknem azonos profilú osztályon működött amelyek elláttak balesetes betegeket a fővárosi ügyeleti rendszerben is. Indokoltnak látszott e kettősség megszüntetése, és ehhez járult még egy fontosabb szempont is. A régióban korszerű, teljes körű ellátást biztosító baleseti osztály csak a Honvéd Kórházban állt rendelkezésre, amely egyre kevésbé bírta el a nagy terhelést. Ugyanakkor az is kiderült, hogy a bauxitbetonból készült Országos Baleseti Intézet épületét hamarosan bontani kell, és az ott kieső ellátás átmeneti pótlását is meg kell oldani. Emiatt megszűnt az Árpád Kórház Általános Sebészeti osztálya, illetve kis lépésekben átalakult Baleseti Sebészeti Osztálya. 1974-re már fővárosi vezető ügyeletet látott el, és tevékenysége újabb szakmai profilokkal bővült. A kisebb osztályok működése lényegesen nem változott, de már akkor is látszott, hogy a radiológia és a patológia két helyen történő működése nem tartható fenn, erre megoldást kell keresni. Ugyancsak problémás volt a gazdasági-pénzügyi terület megosztottsága. Időközben már megnyitott

a Rákos úti szakrendelő, és a Városi Kórházban az új pavilonban belgyógyászati részleget nyitott a főváros, amely ígéretet tett az általa használt további két épület kiürítésére, valamint a korábbi Tüdősebészet megszüntetésére is azzal, hogy ott csak egy tüdő-belgyógyászati osztályt fog működtetni. A vállalások csak évekkel később teljesültek.

1976 őszére érett meg a helyzet, hogy az összes újpesti egészségügyi intézményt közös igazgatás alá vonják. Az év végén jött létre a teljes újpesti integráció Fővárosi IV. kerületi Tanács VB Egyesített Egészségügyi Intézményei néven, a korábbi szakrendelői igazgató vezetésével.

Már az összevonás során tudható volt, hogy a fővárosi vezetés nem áll meg ennél a szintnél, és be fogja vonni a XV. kerületet is az integrációba. 1978 január 1-vel hozták létre a Fővárosi Tanács VB. IV.–XV. kerületi Felnőtt és Gyermekegyógyító Megelőző Intézménye nevű szervezetet, amelynek központi telephelye a Károlyi Sándor Kórház volt. Ez az egészségügyi bázis lett, megalakulásakor Újpest egyik legnagyobb munkáltatója. Vezetője a korábbi újpesti kórház-rendelő főigazgatója, helyettesei a kórházi főigazgató- és a járóbeteg főigazgató-helyettesek – külön-külön mindkét kerületben – a gyermekgyógyászati főigazgató-helyettesek, illetve az üzemorvosok főigazgató-helyettesek lettek. A szakdolgozók főnöke az intézmény vezető főnövére volt, mindkét kerületben helyettesekkel, akik a szakrendelőkben és a körzeti rendelőkben is a szakmai irányítóként dolgoztak. Az így kialakult „integrált osztályok” orvosai, a kórházi osztályvezető irányításával változó munkahelyen (kórház-rendelő, kórház-körzeti orvosi rendelő) végezték a munkájukat. Míg a felső vezetők kinevezésénél szigorúan az úgynevezett vezetői hármast követelményt érvényesítették (politikai alkalmasság, szakmai felkészültség, emberi magatartás), ezeket a feltételeket az osztályvezetők esetében már nem követelték meg olyan szigorúan. A szakmai munka tárgyi és személyi feltételei lényegében kielégítőek voltak, a betegek elégedettsége javult, és a műtétes szakmákban az orvosok is jobban érezték magukat. Ennek oka az volt, hogy a tevékenységük során jobban tudták követni betegeik sorsát.

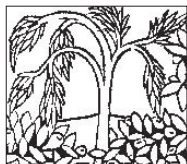
1984-re kialakult az intézmény végleges struktúrája: a Károlyi Kórházban két belgyógyászat (egy kardiológiai, egy általános belgyógyászati pajzsmirigy-izotóp profillal) működött, az Árpád Kórház „A” épületében közel 100 ágyas traumatológia, a „B” épületben belgyógyászat gasztroenterológiai profillal, organikus idegosztály, külön épületben orr- fül- gégszét kapott helyet. A Városi Kórházban az urológia került a korábbi tüdősebészet helyére, a mozgásszervi és nefrológiai rehabilitáció az új épületben, az általános és pszichoszomatikus rehabilitáció a tüdőosztály helyén, a krónikus belgyógyászat az „A” épület földszintjén és a „B” épületben működött.

Az intézmény nagy méretei és a több telephely miatt azonban a gazdasági-műszaki terület, a raktározási és logisztikai tevékenység, az anyaggazdálkodás, valamint a felújítások, beruházások sorrendjének megállapítása már nem volt zökkenőmentes. A bér- és személyi kérdésekben a felső vezetés szintjén az akkor szokásos módon a „négyesög” (az intézményvezető, a párt, a KISZ és a szakszervezet képviselője) hozta a döntéseket. Az előkészítés során az egyes osztályokon a helyi vezető mellett csak a szakszervezeti bizalmi tehetett javaslatot. Ilyen körülmények között nem csoda, hogy a dolgozók nem örültek a politika állandó munkahelyi jelenlétének, és a döntések után sokszor vesztesnek érezték magukat, vagy a szervezeti egységüket. Feszültség alakult ki a két kerület között, valamint a körzeti orvosi hálózat dolgozói és a szakrendelői alkalmazottak között, de leginkább a kórházak és a járóbeteg ellátásban dolgozók között.

A '80-as évek végére a közéletben, és a politikában történő változások is elmélyítették az ellentéteket, és egyre nehezebben lehetett fenntartani az intézmény működőképességét. Az ellátásban az 1972-ben elkezdett, több lépcsős, két kerületet érintő egészségügyi integráció hozott előrelépést, de számos nehézséggel is szembe kellett nézni. A lakosság az átalakítások során komoly hátrányt szerencsére nem szenvedett. Kormányhatározat alapján 1990 őszén visszavonták a főigazgatói kinevezéseket, és helyben választott orvos igazgatókat neveztek ki a kórházak élére. A fővárosi kerületekhez került a házi orvosi ellátás, és átvehették a szakrendelőket is. □

JOLSVAI ANDRÁS

Gyula bácsi sírja

Kezdjük azzal, hogy a sír, mely ma Ujpest első polgármesterének dízsírhelye, eredetileg Ugró Károly és Unyi Mária sírja volt, melyet a fiúk állított nekik, azzal a nem titkolt céllal, hogy ha eljön az idő, majd ő is itt nyugodjék, imádott anyja és tisztelt apja társaságában. Ugró Károly és Unyi Mária a hajdani polgármester szülei voltak, nekem pedig az ükszüleim.

Gyerekkoromban gyakran megfordultam ebben a temetőben – hetente négyszer-öttször is, nagyanyám társaságában. Megengedem, másoknak talán furcsa lehet, hogy egy kisgyerek itt tölti idejének nagy részét, nekem természetes volt. (Az okokban most nem merülnék el.) E korszak eredményeként ma is szeretem a temetőket, bárhol járok a világon, igyekszem felkeresni őket, és hajlamos vagyok mindenféle következtetéseket is levonni a halottakból az élőkre vonatkozóan. És hogy a halállal is békességes viszonyban vagyok régóta, azt is ezeknek a korai látogatásoknak köszönhetem.

Azokban az időkben volt rövidprogram és hosszúprogram, s hogy aznap melyik lesz aktuális, azt nagyanyám visszerei döntötték el. Ha a lábak a rövid program mellett döntöttek, a keresztnél jobbra fordultunk, előbb a dédiékhez vittünk egy szál virágot (Nádas Sándor és Ugró Mária ugyanabban az évben születtek, és ugyanabban az évben haltak meg, és ugyanabba a sírba temették őket, pedig egyébként nem volt olyan elsőprő az egyetértés közöttük), aztán Székely bácsi fekete múmárvány sírja jött – ezt a tiszta lelkű tizenkilences veteránt a Gulágon szerzett gyomorrákja vitte el, de ha nem így alakul, akkor is belehalt volna a tudatba, hogy mi lett ifjúkora messianisztikus hitével –, majd visszajöttünk a főútra, hogy tisztelegjünk Lebstück Mária emléke előtt (tudtommal ő nem volt a rokonunk, de alakja nagyanyám szerint alkalmas volt rá, hogy el-

mélyítse gyermeki lelkemben a patriotizmus érzését). Aztán egy balfordulat következett, és anyám sírja. Ott mindig hosszasan időztünk, locsoltunk, gazoltunk, szöszöltünk, és közben megbeszéltünk minden fontos dolgot anyámmal, akiről azidőszert szerettem azt hinni, hogy egy felhő szélén ül odafönt, és figyel, segíti minden lépésemet: nagyanyám nem sietett eloszlatni ezt a hitemet.

Hazafelé aztán mindig megálltunk a Gyula bácsi sírjánál. Először is el kellett szavalnom e kőbe vésett négysorost – ez volt az első vers az életemben, amit kívülről tudtam, ahelyett, hogy Gazdag Erzsébet Meseboltját tanultam volna meg – aztán nagyanyám újra és újra elmagyarázta, ki kicsoda ezen a kővön, s milyen viszonyban van velünk. Akkoriban e sír még nem volt ilyen zsúfolt, May Imre bácsi például (akit Mayernek hívtak eredetileg és csak a harmincas években magyarosítva lett a világhírű indiánregények írójának névrokona) még jó egészségnek örvendett, gyakori vendég volt nálunk, egy csésze citrompótlós tea mellett mesélt kalandos ifjúkoráról. Nagyanyám családtörténetei mindig ugyanarra a tanulásra futottak ki. A fiúi szeretet, odaadás, rajongás mintapéldái voltak minden alkalommal, amelyet nekem természetesen be kellett helyettesítenem az unokai szeretet példáira. Nagyanyám hosszan és részletesen ecsetelte nekem, hogy a gyermek Gyula, akkor még úgyszólván Gyuszi, milyen szeretettel viseltetett édesanyja iránt, s mennyi örömet szerzett neki nap mint nap azáltal, hogy kihúzta magát, hangosan köszönt minden szembejövőnek, kezet mosott ebéd előtt és persze szorgalmasan tanult, hogy vigye valamire majd az életben. „A Gyula bácsi az első elemítől kezdve színjeles volt, ezt jól jegyezd meg magadnak”, mondta nagyanyám, mutatóujját felemelve, „pedig cipőre is alig telt neki akkoriban, hiszen szüleivel tisztességes szegénységben éltek.” A példabeszéd elég világos volt, a párhuzamokat se kellett külön magyarázni, én is má-

sok levetett cipőjében jártam akkoriban (majd belenősz!), mert a tisztos szegénység nagy divatban volt nálunk is, noha egyetlen tisztet se tudtam körünkben felfedezni. Akárhogy is, a feladat világos volt, akinek ilyen felmenője van, mint a Gyula bácsi, annak feladatai vannak az életben, kihúzni magát, színjelesnek lenni és vinni valamire. Nem berzenkedtem a feladat ellen, béketűrő gyerek voltam a magam módján, de azért sokszor gondoltam arra kisiskolás koromban, mennyivel könnyebb lehetne az életem a Gyula bácsi árnya nélkül. Nem kéne folyton egyenesen járnom, furtonfurt kezét mosnom és akkor se dőlne össze a világ, ha néhanapján becsúszna egy-egy négyes a félévi bizonyítványomba.

De mindezeket nem engedhettem meg magamnak. Ott volt a Gyula bácsi a kövön, és figyelt. Így hát kihúztam magam, kezét mostam és tényleg vittem valamire. Ma is úgy gondolom, hogy ebben Gyula bácsinak komoly szerepe volt.

Később, amikor jobban rányílt a szemem a világra, s innen-onnan megtudtam, mennyi mindent tett Gyula bácsi ezért a városért, viszonyunkban a félszet egyfajta büszkeség váltotta fel. És az az érzés, ami azóta is kipusztíthatatlanul bennem lakik, hogy tudniillik én itthon vagyok ebben a városban. Szó szerint ott jártam a nyomában, akár az UTE meccsein szurkoltam, akár a gimnázium padjában ültem, akár a hajdani polgári kör Ságvári klubjában néztem a vetítést. A Víztoronytól a Phoebusig minden

Dr. Ugró Gyula családi sírboltja a Megyeri temetőben (Fotó: Várai Mibály, 2022)

hozzánk tartozott, úgy éreztem magam, mint Esterházy Péter Szigligeten, mindenki az én vendégem, gondoltam. Ez a büszkeség nem tett fennhéjázóvá, egy percig se gondoltam soha, hogy nekem alanyi jogon jár bármi is itt, csak azért, mert Ugró-leszármazott vagyok, ellenkezőleg, ez a fajta büszkeség még nagyobb teljesítményre sarkallt: csakhogy ettől kezdve belülről jött az igény.

Aztán következett néhány nehéz év. Elolvastam a Kártyávarat, és Madár polgármester alakjában nem volt nehéz ráismerni az én példaképemre, aki, az író szerint, törvénytelen, korrupt eszközökkel, gátlástalan módon igyekszik elérni célját. Kamaszkorom túlsorduló idealizmusával letaszítottam lelkem piedesztáljáról Gyula bácsit, és megfogadtam, hogy majd én visszaszerzem családom becsületét. Ehhez a fogadalmamhoz azóta is rigorózusan tartom magam, sem megvesztegetni nem hagytam magam soha, sem én nem korrumpáltam senkit: elég, ha annyit mondok, mindez nem segítette különösebben a karrieremet.

Szerencsére azóta a történészek és irodalomkritikusok kiderítették, hogy Gyula bácsi, noha néha keresztülrobogott a paragrafusokon, minden tetteivel a város érdekét igyekezett szolgálni, kezéhez egyetlen fillér nem tapadt, és bukását naivitása és egy ellenklikk ármányai okozták. Amikor ezekkel a tényekkel megismerkedtem, gondolatban elnézést kértem tőle, de nem faragtam újra bálványt belőle, hanem az én szememben is az lett, aki valószínűleg a valóságban is volt: egy tehetséges, kitartó, szorgalmas férfi, aki mélyről jött és magasra jutott, s akinek megadatott az a szerencse, hogy olyan korban éljen, melyben az ember a legmerészebb álmait is megvalósíthatja. Nem volt hibátlan politikus, de ahhoz ma már nem férhet kétség, hogy tetteivel örökre beírta nevét Ujpest aranykönyvébe.

Én pedig, hogy végre nyugvópont-ra jutottam vele, beírtam a nevét nemrég befejezett regényembe. Ő lett az egyik főszereplője a Két őszi nap Ujpesten című könyvemnek, s olyan lett benne, mint a Jolsvai-regények szereplőinek többsége, se nem jó, se nem rossz, se nem hibátlan, se nem hibás, hanem ilyen is, meg olyan is: de azért szerethető. □

HIRMANN LÁSZLÓ

Varga Vilma

Liszt Ferenc utolsó tanítványaként tartják számon, aki a kiváló zongoraművész és zeneszerző emlékét ápoló, és szellemét megőrző muzsikus volt maga is.

Varga Vilma 1865-ben született Pesten. Édesapja dr. Varga Ferenc, az állatorvosi egyetem megalapítója (életútját az ÚHÉ 2022/3. számában ismertettük), édesanyja Tély Franciska szülész. Kislányukat 1865. április 8-án keresztelték meg. Egyedüli gyermekük volt, de a korán özvegyiségre jutott édesanyja hat gyermeket hozott a házasságba, akikkel a kislány igazi testvérként élt.

Vilma a Ferenciek terén lévő otthonukban nőtt fel, de a család 1874-ben megvásárolta a rákospalotai Villasoron álló új házat (ma: Újpest, Vécsey utca 120.). A kilencéves kislány alighanem ekkortájt ülhetett először zongorához. Első tanára féltestvére, Nádaskay Béla volt, aki idővel neves állatorvos lett.

Az ifjú hölgy tizennyolc éves volt, amikor a Harmónia Társulat házi hangversenyén Liszt Ferenc felfigyelt rá. Varga Vilma visszaemlékezése szerint: „Amikor apámat a mesternek bemutatták, azonnal kérdezte, hogy én az ő gyermeke vagyok-e, és amikor apám igennel felelt, azt mondta: Azt a kis gazembert hétfőn délután háromkor hozza el hozzám a lakásomra, ezentúl az én tanítványom lesz. Apám megijedt, nagy zavarba jött, de Liszt nevetett és tréfásan azt mondta: Ne féljen, nem fogadok el egy krajcárt sem, sőt meg sem fogok betegedni, hogy magának meg kelljen gyógyítania – karon fogta apámat, az asztalánál maga mellé ültette és igen kitüntette”.

A következő évben, 1884-ben Varga Vilmát már a hetvenhárom éves Liszt tanította. A mester szigorú volt, és egy alkalommal – midőn a tanítványa Liszt átíratát játszotta az Anton Rubinstein Heine verse alapján szerzett Azra-dalából – felkiáltott, „Na, na! kis zsvány – ('kleiner Wicht' – amint Liszt őt nevezte) – csendesebben, a szerelmes ember nem csinál ekkora skandalumot...” Vilma

ugyanis nem ismerte az alapművet, Heine szerelmes versét, ezért dinamikusan, hangoosan adta elő a művet. Az ifjú hölgy jó tanítványnak bizonyult, játékában később is fel lehetett ismerni a „mester szellemének visszfényét”. Iskolai tanulmányait ez idő tájt az Andrássy úti leánynevelőben folytatta.

Liszt Ferenc legalább kétszer megfordult a mai Újpesten, a család villasori otthonában, ahol házikoncertet is adott. Ezen alkalmakkor kitüntetett szerepe volt Vilmának is. Egy jelenlévő visszaemlékező szerint: „Liszt Ferenc baráti viszonyban volt a Rákospalotán lakó nagy műveltségű Varga-családdal s oda néhány külföldi tanítványával együtt engem is több ízben elvitt magával. Egyik este négykezes játékot kezdeményezett: saját kezűleg felírta egy-egy papírlapra a jelenvolt tanítványok nevét és a ház leánya, ugyancsak tanítványa, kalapból kihúzta az egyik papírlapot. A szerencse nekem kedvezett s boldogan ülhettem le Liszttel a zongorához. Azt a papírlapot, amelyre akkor nevemet felírta, ma is ereklyeként őrzöm”.

Varga Vilma maga is megemlékezett ezekről az estekről, felemlgetve, hogy a zeneszerző kedvenc ételét, a rántott békacombót édesanyja maga készítette el az ünnepi vacsorához.

Amíg Varga Vilma Liszt tanítványa volt, az akkori zenei világ elitjével találkozott. Játszott Johannes Brahmszal és Hubay Jenővel, találkozott Liszt lányával, Wagner feleségével, Cosima Wagnerrel is. Később szívesen mesélt ezekről az emlékeiről: „éppen gyakoroltam, amikor benyitott Cosima [...]”, vagy: „Wagner megkérdezte, most éppen milyen darabot tanulok?” avagy: „Szívesen négykezeszttem Brahmszal is, amikor meglátogatott bennünket Bécsben [...]”.

Liszt Ferenc 1886-ban elhunyt, Varga Vilma ezt követően költözött Bécsbe rokonához, Tély Róza operaénekeshez, hogy ott folytassa zenei tanulmányait. Magánélete is fordulatot vett. Férjhez ment Kaldrovics Gé-

zához. (Házassága nem volt hosszú életű. Tizenegy év múltán elváltak, amelynek hátterében az húzódhatott meg, hogy férje nem támogatta zenei pályafutását.)

Bécsi tartózkodása csak átmeneti volt. 1911–1914 között élete újra Újpesthez kötődött, a Zenedében (ma: Erkel Gyula Újpesti Zeneiskola) zongoratanárként dolgozott. A következő évtizedeket azonban már a zenei felsőoktatásban töltötte. Egészen 1938-ig a budai Zeneakadémia tanára volt. (1867 a kiegyezés miatt fontos dátum a magyar történelemben, de ekkor alapították a Budai Ének- és Zeneakadémiát is. Az iskola néhány évkönyve fennmaradt, amelyek tartalmazzák az alapítás körülményeinek leírását. Az akadémia, Nagy Ágoston budai polgárnak – aki maga is zenész volt – és az előző évben létrejött Budai Egyházi Zeneegyesületnek köszönheti létét. Az egyesület énekkara olyan magas minőséget képviselt, hogy maga Liszt Ferenc is tanította, dirigálta őket néhány mű erejéig. Fel is lépett velük a budavári koronázó templomban. Ekkor már működött az érdekes nevű Pest-Budai Hangászegylet, amelynek belső szervezeti rendjét később átvette a Budai Ének- és Zeneakadémia is. Az intézményben hamarosan zenekar és énekkar is alakult, rendszeresen koncerteztek. A következő évben már zeneiskolát is nyitottak, hogy a felnövő generációk is közel kerüljenek a

Varga Vilma (1865–1950)

muzsikához. Ettől kezdve a budai diákoknak nem kellett Pestre átjárniuk tanulni, mert a Vízivárosban álló épület is fogadta őket.)

Varga Vilma közel két évtizedet dolgozott a budai Zeneakadémián. Neves tanítványai közé tartozott Eisemann Mihály operett-szerző, aki számos filmzenét írt, mint a Hypolit, a lakáj, vagy az Egy csók és más semmi című filmek zenéjét.

Ekkoriban a művész nő maga is Budán lakott, az I. kerületben a Krisztina tér 3. szám alatt. Nem volt magányos, hiszen vele élt fogadott fia, Korpáczy István és annak felesége, Lafferes Margit.

Varga Vilma fáradhatatlanul ápolta mestere emlékét. A Liszt Ferenc Társaság tagja volt, számos emlékkoncerten játszott a mestere műveit. 1896-ban a régi Zeneakadémia épületében létrehozták a zeneszerző emlékszóbját. A kiállítás enteriőrjét jórészt Varga Vilma tanácsai alapján alakították ki, aki jól emlékezett mestere egykori otthonára. (Liszt a régi Zeneakadémia alapítását követően honoráriumot nem igényelve tanította a diákokat. A mai VI. kerületi, Vörösmarty utcai épület első emeletén volt a szolgálati lakása, idővel ezt alakították át múzeummá.) A múzeum anyagát Varga Vilma jónéhány olyan tárgyi emlékekkel gyarapította, amelyek egykoron mestere tulajdonában álltak.

Varga Vilma, a barátnője Deáki Flóra visszaemlékezése szerint „más módon” is megidézte Liszt Ferenc alakját. Egy spirítiszta szeánsz során kapcsolatba lépett mesterével, és a jelenlévők maguk is úgy vélték, hogy Liszt szelleme jelent meg az asztalnál.

Varga Vilma idős korában a Belgrád rakpart és az Irányi utca sarkán álló bérházban lakott. Az épületet a második világháborúban bombatalálat érte, ez az oka annak, hogy a zongoraművésznőnek tárgyi hagyatéka alig maradt fenn.

Mivel szülei idős korukban az Érd közelében lévő Tárnokra költöztek, ő is sokszor megfordult a településen. Mikor elhunytak, síremléküket ő tervezte meg. 1950-ben Budapesten bekövetkezett halálát követően – végakarátának megfelelően –, Varga Vilmát is a tárnoki öregtemetőben helyezték végső nyugalomra. A tárnoki művelődési ház olvasóterme az ő nevét viseli.

Lakodalmas menet indul Tárnok főutcáján (archív fotó)

Tárnok ezer lélekszámú nagyközség Pest megyében, az érdi járásban. A kedvező adottságú területen a régészeti bizonyítékok szerint már a neandervölgyi ember is megtelepedett, majd az újkőkori vadászcsoportok is otthonra leltek a buckák között. Későbbi korok emlékét, római kori villa romjait is feltárták itt. A Dunába torkolló Benta-patak mentén, a löszhátakra jó minőségű talajtakaró borult, ez megvetette a későbbi mezőgazdasági kultúra alapjait. Révai nagy lexikonában ez olvashatjuk: „A monda szerint Detrik és Macrinus Potentiánál megütközve a hunnokkal, ezeket a Tárnokvölgybe szorította vissza. A hagyomány azt tartja, hogy itt a régi római út mellett, amellyel párhuzamosan halad a vasút és az országút, van eltemetve nagy halmok alá Attila, Béla, Kadosa és Keve”. A települést oklevélben először 1257-ben említették, Tavarnak néven. Etimológusok szerint a név eredete a tárnok, azaz a kincstartó kifejezés. Feltételezhető, hogy a királynői udvartartás pénztárosai éltek itt. A középkorban virágzó

település a török hódítást követően elpusztult, elnéptelenedett. Csak a 18. században jelentek meg újra a telepések, a magyarok mellett lengyelek és szlovákok is. Utóbbiak leszármazottai a mai napig ápolják nemzetiségi hagyományaikat Tárnokon. A település tulajdonosai korábban a Sárkány család, majd az Illésházyak voltak. A reformkorban gróf Batthyány Fülöp, később Sina György birtokolták, majd rövid ideig a Károlyiaké is volt. Imre gróf 1913-ban Üszögi Nagy Sándornak adta el a birtokot, aki a terület egy részét felparcelláztatta és értékesítette. Így alakult ki az Ófalu melletti Tárnokliget településrész. A nagyközségnek vasútállomása, postahivatala és elemi iskolája is volt, ezért nem volt jellemző az elvándorlás. A két világháború azonban sok szenvedést zúdított a településre.

Aki ma Tárnokra látogat, felkeresheti az öreg pincsort, vagy akár a horgásztavat is. A nagyközségben állhatatosan ápolják Varga Vilma emlékét. Korábban tervként merült fel, hogy két évente megrendezendő zenei versenyt szerveznek a zongorázó gyermekek számára. □

CSORBA LÁSZLÓ

Emlékek a régi Újpestről

Újpest számomra – a költővel szólva – „messzeringó gyermekkorom” világa.

Aranyfényekkel ragyog föl az emlékezet vetítőlámpáján, teli azokkal a varázslatos élményekkel, amelyekről csak felnőtt fejjel érti meg az ember, hogy játékaiban egyben alapos bevezetést adtak a nagybetűs élet forgatagába is.

Ott éltek apai nagyszüleim, és mi négyen, testvérek (János, László, Zsuzsa, Éva) az '50-es, '60-as években a téli szünetet, és nyaranta is legalább egy hónapot rendszeresen eltöltöttünk a Vécsey és az Attila utca sarkán álló nagy házban. Telezsibongtuk a verandát, a műhelyt és a füstölőt, a kertet és az udvart, néha pedig az utca túloldalán besurrantunk a Bányagépgyár sporttelepének óriási fakapuján és labdázunk a nagy pálya melletti fűben. Körbevett minket az ismerős környezet, annak látványai, hangjai, illatai, szereplői, emberek, állatok, a kertvárosi táj és lakóinak sajátos mikrovilága.

A Zimmermann házaspár az 1930-as években

Az emlékek egyik hőse szeretett nagypapánk, Zimmermann István (1888–1964) hentesmester, még hetven fölött is szép szál férfi, tar koponyával, de hatalmas, kétfelé pödört bajusszal, amelyet éjszakánként bajuszkötő védett a félrekunkorodástól. Ifjúságáról ezt írja János bátyám: „Egy nagyszombati szabómester tíz gyermekének egyikeként látta meg a napvilágot. Apja Bécsbe küldte gyakorlatot szerezni. Egyszer híre jött, hogy a király kikocsizik, mindenki izgalomba jött, látni akarták saját szemükkel az uralkodót. A fiú vágyakozva nézte az első hentessegéd szép, cúgos cipőjét, mire az megszánta: »Na, Pista, egy ugyanilyen szép, de kicsit kisebb cipőt tudok Neked adni.« »Jó lesz!« Dehogy lett jó, szorította kegyetlenül a lábát, de kitartott becsülettel és a tömeggel végigintegette a vonulást. Utána azonban már nem bírta tovább, le kellett vennie – és mivel fuszekliben csak nem sántikálhatott hazáig, így leintett egy fiákert, és az Einspänner hazaballagott vele a szállására. Meg is szólta rögtön a szomszédság: »Na, nézd csak a fess hentessegédet! Herr Fiákerrel viteti haza magát!«”

De a fiatal Zimmermann Pista (becenevén: Zimi – magyarul erős „c”-vel ejtve) nemcsak a hentessegédet, hanem a pincérkedést is remekül kitanulta, szorgalmas volt, gyors és udvarias, így a reumasok Mekkájában, a pöstyéni híres fürdőhelyen hamar megcsinálta a szerencséjét. Munkaadó gazdája megbecsülte, és amikor látta, hogy a lányával is jól kijönnek, nemcsak áldását adta rájuk, de a forgalmas vendéglőt is a vejére bízta. Ám a boldogság sajnos elkerülte a fiatal párt: az asszony és a gyermek meghaltak gyermekágyban, a szállodás pedig fájó szívvel kifizette a pincérlegényt, aki azután egészen Újpestrig jött, hogy egy másik élet reményét keresse az I. világháború utáni Magyarországon. Az első hentesboltot valahol a mai Külvárosi Kávéház táján, az István út és a Deák Ferenc utca sarkán nyitotta meg. Majd a Hangya Szövetkezet pénztárában összehozott egy szépséges menyecskével...

Emlékeink másik hőse, az újpesti születésű Légrádi Margit Ilonka (1896–1987) ekkorra már igencsak kijárta az élet iskoláját. Leányanya gyermekeként korán árvaházba került, és bár egy gyermektelen házaspár később magához vette és kitanították varrónőnek, a legnyomorúságosabb cselédsorsot kellett kiállnia, amire eljutott a felnőttkor küszöbére. Innen emelte ki a házasság 1914-ben Csorba Antallal – a Fátra hegyei közül bevándorló parasztszülők már Újpesten világra jött fiával, a Phoebus-gyár 29 éves bádogos szerelőjével, aki a több tízezresre szaporodó újpesti munkásosztály soraiban igyekezett megcsinálni a szerencséjét. Ám hiába jött hamar a gyermekáldás, a házaspár életéből – így meséli a családi emlékezet – hiányzott a kölcsönös szerelem és a boldogság.

De milyen a sors! A trónörököszt ugyan ezen év nyarán meggyilkolta egy szerb nacionalista, és a kibontakozó világtörténelmi borzalom – ahogy Ady Endre írta: „ránk hozták gyógyítónak a Háborút, a Rémet sírjukban is megátkozott gazok” – tíz- és százezrek életét vette el, közülük sorozva a bádogos szerelőt is, még azon az őszön, egy szerb golyóval a szívében. Az utószülött Antallal egyedül maradó édesanya ugyan majd megszakadt a munkában, hogy magukat eltartsa – de helyzete mégis jelentősen megváltozott: a hajdani lelencleány immár hadiözvegyként jelentősen magasabb társadalmi presztízst és megbecsülést élvezhetett, amikor a Hangya Szövetkezetnél kapott pénztárosi állást. Följebb akart jutni, nemcsak a szépségével, hanem az eszével is – és az ifjú hentesmesternek megtetszett a bájos és okos fiatalasszony. 1920-ban a két özvegy összeházasodott, és a pöstyéni pénzből banki árverésen megvették a Vécsey és Attila utcák sarkán a nagy parasztházat, melléképülettel, majd átalakították: kívül üzlet, belül lakás, műhely, füstölő lett belőle, ahol a legfinomabb hentesárak készültek. A boltban a talpraesett menyecske – még az én gyermekkoromban is a széles környék Zimi nénije! – elvarázsolt mindenkit kiszolgáló tehetségével. Kitalálta minden vásárló rejtett gondolatát és mindegyikkel elhitette, hogy neki tette félre titokban a húspult legszebb darabját...

A hentesüzlet a kertváros északi szélén, közel a Fóti úthoz feküdt, mégis hamar meg-

találták a melósok, mert itt volt a legolcsóbb – csak 2 fillér – egy fél hüvelyk véreshurka. Sok 2 filléres gyűlt így össze a nagymama kasszájában... A fiút, Antalt a mostohaapa sajtát nevére vette, majd megérkezett egy kisleány, Ilonka is az egzisztenciálisan megállapodó, boldog családba. Az újpesti tiszt kispolgári gyarapodás két jelentős mérföldkövét érték el ezekben az években. A komoly, sokat olvasó Antal a Könyves Kálmán Reálgymnázium diákja lett és itt érettségizett kitüntetéssel 1933-ban. A szülőknek pedig egy kis szőlőt is sikerült megvenniük minden újpesti telektulajdonos vágyott paradicsomában, Erdőkereszen (amelyet akkoriban a neves néprajzkutató, a terület első birtokosa, Róheim Géza javaslatára egy ideig Erdővárosnak is hívtak).

Ám idézem újra János bátyámnak a nagypapáról írott emlékeit: „Aztán nehéz idők jöttek. A Fried elküldte a fiát Zimihez, hogy a kóser mellett tanulja meg azt is, ahogy a keresztények vágják a húst (»nach der Christen' Brauch«). A háborús években azonban a közhangulatot már kezdte megfertőzni a rasszista uszítás, így páran az ismerősök közül – kisnyilasok, »fajvédők« – nemegyszer unszolták Zimit: »Te, Pista, bontsd föl a szerződést a zsidóval! Nem kell azt betartani!« De a nagypapa makacs ember volt és azt hajtogatta ismételten: »Már hogy küldeném el a fiút?! Hiszen megegyeztem az apjával!«

Mivel pedig hirtelenharagú természete volt, több ízben pofozkodás lett a szóváltás vége. Ilyenkor azután a nagymama diplomáciai érzékére volt szükség, hogy ne legyen nagyobb

Az erdőkereszi fabáz a szőlőben, balra apánk, jobbra Ila néni, 1940-es évek

baj belőle. Fölvette a legszebb ruháját és elment az elöljáróhoz, majd addig beszélt a lelkére, amíg sikeresen elsimították a tettleges-ségi konfliktust.”

Azután Újpesten is keresztüldüböngött a front és hamarosan a Vörös Hadsereg alakulatai fészkeltek be magukat a környéken. Pista unokabátyám emlékei szerint az Attila utcai ház nagyszobájába egy őrnagyot szállásoltak el. Amikor kiderült, hogy a kényszerű vendéglátó foglalkozására nézve hentesmester, a kiskatonák megkérdezték: ha akadna a környéken egy döglött ló, tudna-e belőle kolbászt csinálni? „Jöhet” – felelte a nagypapa, mire a feldolgozás olyan jól sikerült, hogy a következő hetekben gyanúsán sok ló kezdett elhullani az őrnagy elvtárs alakulatának körzetében...

Majd fújni kezdtek a fényes szellők, mindenütt a munka hadának lépése dobogott, így az üzletet államosították, a szép kis vagyon mind odalett... Az ötvenes évek „szűk levegője” megülte az újpesti kisvilágot is, de ezt mi kevésbé éreztük, mert az ifjúság mindig szép, bármilyen rendszerben éli meg az ember. A ház többi része szerencsére megmaradt, de amire mi, gyerekek cseperedni kezdtünk, az egykori hentesmestert és üzlettulajdonost már

A bolt bejárata a Vécsey és az Attila utca sarkán, a lépcsőn eladóként Ila néni

„csak” bolti eladóként láttuk minden reggel munkába menni valamelyik állami húsüzletbe. Majd megjött késő délután, és az akkorra elkészülő délebédet falatozta szóltanul, a nagymama imádó tekintetétől övezve...

Időnként adódott némi mellékes. A nagypapa mészáros végzettséggel is rendelkezett, így alkalmanként disznóölést vállalt, kikaprosi engedéllyel. Januári kora hajnalokon néha a kivégzendő párok velőtrázó sikoltásaira ébredtünk, akik csalthatatlannal megéreztek, hogy számukra hamarosan véget ér az élet nagy misztériuma. A nagypapa erős volt, gyors kezű és nagyon ügyes, így a füstölő hamarosan megtelt a friss kolbász- és hurkaalkotások rudakra akasztott soraival (a füstölő és a műhely még évtizedekkel a halála után is őrizte jellegzetes, kolbászos-kátrányos illatát...) és az én imádnivaló nagyanyám pedig a lassan világosodó téli reggelben a bársonyosan simogató, dolgos kezével meg-megkavargatta a meleg, gőzölgő disznóvért a lavórban, ne hogy megalvadjon...

És mindeközben a háttérben ott zihált, sziszegett, düböngött a légkalapács... a Bányagépgyár monstruma, amely láthatatlan, de jól hallható Vulcanusként uralta a mi Újpestünk hangkulisszáját... és most is hallom, ahogy megpillantom magam a ház udvarán, a diófák alatt, arra készülve, hogy átmenjünk a szemközti focipályára játszani. Amikor olvasni tanultam, hamar kibetűztem a bejárat fölötti névadó feliratot: „duclos”, c-vel és s-sel – mire apám elmagyarázta, hogy ez egy francia kommunista politikus, Jacques Duclos neve, amelyet úgy kell helyesen kiejteni, hogy „düklö”. A meccsek a nagy pályán általában vasárnap délután zajlottak, ám nem volt türelmünk tényleg odafigyelni, de azt megtanultam, hogy az igazi szurkoló a legváratlanabb pillanatokban bekiabál a pályára, hogy mit, az szinte mindegy, a fontos a ritmus és a jó időzítés.

A meccs hangulata, a lövések tompa puffanásainak és a gyér közönség kiabálásának hangjai természetesen egybefonódnak a vasárnapi ebéd varázslatának emlékeivel. A nagypapa halála után az asztalfőn apánk (dr. Csorba Antal, orvos-ezredes, 1915–1978) és a nagybátyánk, Pista bácsi, a Hazai Pamut Szövő diszpecsere ült (sajnos a felesége, nagynénénk, Ila néni már 1961-ben meghalt), majd – unoka-

testvéreinkkel, Pistivel és Mártival együtt – mi, az unokák. Az aranyló húslevest (minden krúdysta és szindbáros látványelemet produkált és egyben lepipált a nagy húslevese!) velőscsont és velős pirítós (jól megsózva) követte, majd apám és nagybátyám (meg néha a nagyfiúk) főtt marhahúst ettek, tormával vagy almaszósszal. Majd jött a hibátlan vékonysággal panírozott rántott hús, reszelt krumplival vagy krumplifánkkal, meg sötétbarna szilvabefőttel – esetleg rizzsel és uborkával, ki ahogyan kérte. Végül gyakran a lenyűgöző barackkrémes torta zárta a lucullusi lakomát...

Nézem a fényképeket, ahogy játszadunk az udvaron – a gyermeknek tágas táj, a felnőttnek „összement”, szűkös tér a verandára vezető lépcső előterében. Egy-két képen a Mackó kutya is látszik: sok éven át mindig volt kutya a ház körül és mindig Mackónak hívták. Macskák is voltak, de sajnos rájuk egyénenként már nem emlékszem. Egyszer olyan magasra másztam a diófán, hogy a tető felett megpillantottam a Rákóczi téri katolikus templom tornyát, ám hiába lelkendeztem a nagyinak, aki rendszeresen járt oda minden vasárnap reggel, hogy mit látok – ő csak annyit mondott, jöjjen le gyorsan, nehogy lepotyogjak, mint a kelempájszmadár... Az unokatestvéreink, Pistike és Mártika sokat játszottak velünk: benn a szobában römit és kanasztát, kinn az udvaron pedig olyan fontos csoportjátékokat, mint a „tolvajlépés” és a „színes fécán”. Ha a nagymamát elkísértem a városháza mögötti piacra, ahol mindenki ismerte és imádta, noha a végtelenségig tudott „faksznizni” a gyümölcsök és zöldségek válogatásánál, a történelmi horizonton összevegyült a Gróf Károlyi-féle fóti uradalomnak és a Bán Tibor Termelőszövetkezetnek az újpesti határban zajló, gazdaságfejlesztő teljesítménye, például a görögdinnye dicséretében... E korai információk akkor kaptak távlatot, amikor – immár felnőtt fejjel – Károlyi István grófnak, a jeles 1848-as huszárezred fölállítójának érdemeiről olvashattam az újpesti homokföldek várossá gyarapítása folyamatában, vagy éppenséggel arról, hogy a nyilasok ellen harcoló fiatal péksegédet a Kassai utcai támadásnál véletlenül a saját harcostársai lőtték agyon...

A nagymama származásáról gyermekkorunkban természetesen fogalmunk sem

volt. Az újpesti kispolgári miliőben hallgatni illett a családi pedigré efféle „szépséghibájáról” miközben lenyűgöző teljesítménynek tekinthető az az elismertség és közszeretet, amelybe ő – egyfelől férje egzisztenciája, de másfelől a maga embersége, szorgalma és éles esze révén – került. Van azonban olyan konkrét emlékem is, amely arról mesél, milyen mélyen épült be a világlátásába a kegyetlen gyermekkor szenvedéseiből leszűrűt, humanista magatartásparancs. Egy alkalommal valami apróságon összekaptam a kisebbik húgommal, Vicuskával az udvaron, a csirkeól és a homokozó közötti fél négyzetméteres sávban, és amikor elfogytak az érvek, korom és férfimivoltom önbizalmat adó tudatában éppen neki láttam, hogy valami fadarabot kézbe kapva átterjek a meggyőzés materiális oldalára... amikor a nagymama, aki a nyitott konyhaajtón át nyilván végig követte az eszmecserét, váratlanul és egészen elképesztő gyorsasággal lerothant a veranda lépcsőjén, máris ott termett mellettünk és apró, filigrán alkatát igencsak meghazudtoló energiával ragadta meg a csuklóm, így kiáltva: „Meg ne üsd!”

A mozdulatból és a szavakból olyan elementáris erő áradt, hogy természetesen elszállt minden, a testvéri leszámolásra vonatkozó hajlandóságom. És sok évvel később, anyám szavai nyomán megismerve a nagy gyermekkorának történetét, világosodott meg bennem tettének és szavainak mélyebb értelme: az ütés fizikai ereje is borzalmas tapasztalat, de még sokkal iszonyúbb a gesztusban benne rejlő megalázás és bántás végtelen embertelensége.

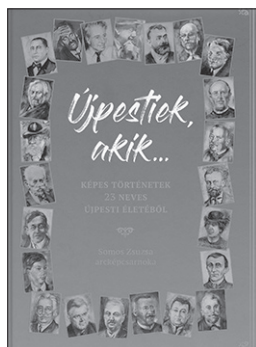
Több mint fél évszázada már, hogy véget értek számomra is ezek az újpesti szép napok... Nagypapa, nagymama, szülők, nagynéni és nagybácsi, ki előbb, ki utóbb, mind elmentek a hosszú úton. Elhallgatott a légkálapács szuszogása és dübörgő lihegése is, Duclos pártfőtitkár fölirata már a puhuló kádárizmus idején valamelyik fémhulladékgyűjtőben végzte, és a sporttelep és focipálya helyét napjainkra modern lakópark vette át. Nincs ebben semmi különös és váratlan – így múlik el minden gyermekkor, mióta világ a világ. De ha fölidézzük emlékeiket, talán segítenek jobban érteni azokat a mindennapokat, amelyekben a mi gyermekeinknek és unokáinknak kell megjárniuk az élet útját. □

Könyvek Újpestről

Dr. Sipos Lajos irodalomtörténész, Újpest díszpolgára – lapunk szerkesztőbizottságának tiszteletbeli elnöke – Babits Mihály és Berda József mellett évtizedek óta Tamási Áron életútjának és pályájának is kutatója. A székesely író születésének

125. évfordulójára megjelent kötetben a hiánypótló pályarajz és a több mint száz archív fényképfelvétel harmóniában reflektál egymásra. Utazunk időben és térben, Farkaslakától az Egyesült Államokon keresztül Párizsig, majd a Székelyföldről Budapestig. Tamási jelentős, kísérletező, nyelverteremtő íróként ismert, olyan hiteles személyiség, aki a történelmi tragédiák ellenére is hitt egy országhatáron túlmutató szellemi-erkölcsi közösségben. A Petőfi Ügynökség Nonprofit Zrt. által kiadott, igényes kivitelű kötet a nagyobb könyvárúházakban kapható.

Újpestiek, akik... címmel jelent meg Somos Zsuzsa Újpestért-díjas grafikusművész történelmi arcképcsarnoka, amelyhez az Újpesti Helytörténeti Értesítő szerzőgárdája készített szöveges portrékat. 23 neves személyiséget

mutat be a kötet, olyan művészeket, irodalmi alkotókat, felekezeti vezetőket, gyárosokat, sportolókat és történelemformáló egyéniségeket, akik életútjukkal, hozzájárultak a város szellemi vagy gazdasági gazdagításához. „A kiadványt szerzői a felnőttkor küszöbére érő fiataloknak szánták. Nekik, akik otthonosak a számítógépek és az okostelefonok arzenáljában, a rövid, gyors, vizuálisan is ható információk befogadói” – írja az előszóban Hirmann László, a szerkesztőbizottság elnöke. Az Újpest Önkormányzatának kiadásában megjelent kötet hozzáférhető az újpesti helytörténeti gyűjteményben (Berda J. u. 48.).

Újpestről versenyeztek a diákok

Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány szervezésében november 15-én lezajlott a XXIX. Helytörténeti Vetélkedő, amelyen a városrész középiskolásai mérték össze tudásukat. A verseny házigazdája és rendezője az Újpesti Babits Mihály Gimnázium és Általános Iskola volt. A vetélkedő témájául az újpesti olimpiakörök 2000-2021 közötti szereplését, a sportéletet meghatározó személyiségek tevékenységét választották a szervezők. A győztes az Újpesti Károlyi István Általános Iskola és Gimnázium, második az Újpesti Bródy Imre Gimnázium és Általános Iskola, a harmadik az Újpesti Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskola és Gimnázium csapata lett.

Újpesti Szociális Munkáért elismerés

November 9-én a Polgárcentrumban Déri Tibor polgármester adta az önkormányzat által alapított Újpesti Szociális Munkáért elismerést, amelynek három díjazottja: Milkovits András, a Közhasznú Foglalkoztatási Osztály korábbi vezetője, Monori Erika, az Őszi Fény Gondozási Központ terápiás Központ terápiás munkatársa és az S.O.S. Krízis Alapítvány újpesti szervezete.

Dokumentumfilm Keleti Ágnesről

December 4-én mutatták be a hazai mozik az Aki legyőzte az időt című filmet. A Keleti Ágnes tornászról, a legidősebb élő olimpiai bajnokról, Újpest díszpolgáráról szóló magyar-izraeli portréfilmet Oláh Kata rendezte.

Okos parcellakó a Megyeri temetőben

A Nemzeti Örökség Intézet által fejlesztett QR-kódos technológia a temető bejáratánál található, mellette információs térképeken is megismerhető azon 15 híres ember sírjának pontos elhelyezkedése, akiknek a virtuális „Nemzeti Sírkert”-ben is emléket állítottak. Az okos telefonok segítségével megismerhető a védett sírokban nyugvó emberek életrajza is.

Változás a nyitvatartásban

A Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény, a téli időszakban bejelentkezés után fogadja a látogatókat. Érdeklődni az (1) 370-0652-es telefonszámon vagy a helytorteneti@ujkk.hu email címen lehet.